Josip Onyszkiewicz:

Slike iz dubrovačke prošlosti.

* * * * * * * * * * * PRVI SVEZAK.

Piščevim troškom.

Cijena Kr. 1:20.

BRZOTISKOM
DUBROVAČKE HRVATSKE TISKARE.
1906.

D. Vlaho Barlić

Josip Onyszkiewicz:

Slike

iz

dubrovačke prošlosti.

* * * * * * * * * * * PRVI SVEZAK.

Piščevim troškom.

Cijena Kr. 1:20.

BRZOTISKOM
DUBROVAČKE HRVATSKE TISKARE.
1906.

Svagja.

Na 6. je Lipnja 1488. u večer sjedo spićar Jakob Julijan u svojem dućanu i brojio novce, što je preko dana uhvatio, kad unutra uljeze trgovac Martin Petrov.

— Dobar večer, Jakobe, ti premećeš dukate?

— Jada dukate, dobro i mince. Ovoga puta nekako za čudo zdrava godina, ne će niko, da se razbolijeva.

— To je dapače dobro. Ali ti na tugjoj nevolji kupiš blago. Što je više bolesti, to je tebi punija kesa.

— Ne kupim blago ni tako ni ovako, nego jedva da preživem, jer u mene u dućan niko ne dolazi da kupuje za svakidanju potrebu, nego za veliku nevolju, a tebi je lako grnut blago, pošto prodavaš ono, bez čega se ni bogat ni siromah ne može proći. U tebe valja da dogju svaki dan kupovat: bez kruha se, ulja, soli, vina i drugijeh sličnijeh stvari ne može, borme, živjet.

— To je sve istina, ali nije ni moj dućan jedini u gradu. Ima nas toliko, da imamo, kako znaš, i svoju bratovštinu.

— Baš, kad si tu vašu bratovštinu spomenuo, reci mi, što piše vaša matrikula, ko može bit brat?

— Svak, ko se krsti.

Dakle kojegmudrago zanata?

— To ne. Nazad 38 godina mi smo se dućandžije sastali i dogovorili, da ustrojimo za nas posebnu bratovštinu. Izradili smo ustav, ponijeli ga Malom Vijeću na odobrenje i bio nam je odobren. Pošto je

glavni predmet naše trgovine ulje, zvali smo se u početku bratovština uljara, ali smo vidjeli, da ima i drugijeh trgovaca, koji se tim ne bave, te smo promijenili ime i nazvali se bratovština dućandžija.

— Regbi dakle, da svaki trgovac može biti vaš brat?

— Uprav zato sam ti otoič i reko, da može bit naš brat svak, ko se krsti.

— Kad je tako, i ja bi se mogo upisat.

— A zašto ne? I ti si trgovac, kako i svi ostali.

— Pa dobro je. Ja ću se drage volje upisat. Samo mi reci, kako se imam vladat?

— Prijavi se starješini. On će te ubilježit u bratstveni imenik, a platit ćeš u ime upisarine starješini i sucima, kojih ima dva, svakomu po šest groša, a unaprijed ćeš plaćat svake godine njima po groš na glavu, kako i svaki drugi brat.

— Puno me veseli. Odavna sam na to promišljo, baš ti hvala, da si me naputio. Sutra ću se odmah prijavit starješini, te se nadam, da ću u Nedjelju sjedat u crkvi zajedno s ostalom braćom.

— I meni je drago. Neka nas je više. U Nedjelju ćeš bit s nama na misi u crkvi sv. Luke na Pločama. To je crkva naše bratovštine.

Jakob nije dospio da odgovori, jer u dućan banuše Marin Mihov Radonjić i Andrija Bratičević, koji objegrlice pozdraviše Jakoba:

— Bog pomogo, Jakobe!

— I tamo i amo, ako Bog da! A okle tako vi dvojica?

— Bili smo se malo prošetat put Ploča, pa smo ti se došli javit, prije nego pogjemo na večeru.

U to će Martin:

— Baš ste u dobar čas naljegli, sutra će se Jakob upisat u našu bratovštinu.

— I pravo je, odgovori Andrija. Kad smo svi trgovci tu, neka bude i on.

Marin pruži Jakobu ruku i reče:

— Čestitam ti, da si u naše kolo uljego.

— Duše ti, Jakobe, reći će Martin, daj mi masti i pero, da napišem jedno pismo prijatelju Kotruljiću u Rimini.

Jakob skine s police pero i mastilo te pruži Martinu, pa pokazujuć mu rukom na stolac u desnom kutu dućana, reče:

— Evo ti pera i masti, eno ti mjesta pa sjedi i piši.

— Oho, progovori Andrija u šali, otkad je naš Martin naučio pisat?

— Prije nego si ti zno i čitat, gosparu Andro!

— *A što znaš ti?* *) osorno osu Andro.

— *Znam koliko i ti,* kratko mu osječe Martin.

— *Lažeš kako pas, veće mi su djetići znali nego ti i osao ti otac,* razviče se Andro.

Martin ga pogleda kô da će ga presjeć okom, pak će:

— *U mene je otac bio dobar človik, kako i Stipko Rogunović, te nije nosio u ubruscu sardjele.*

Marin Radonjić, koji je dotad samo slušo kako se ova dvojica nagone, plâne, kad je čuo, da Martin spominje Rogunovića, njegova tasta, lupi prdeljuskom Martina, pak će:

*) Ove su i sve ostale u ovoj slici podvučene riječi bile baš ovom prigodom od gornjih osoba ovako rečene, kako ih napisah. Iznosim ih u ovoj slici ne toliko radi njihove meritorne vrijednosti, koliko radi jezika. A da su ovako rečene svjedoči nam kodeks »Lamenta de intus 1488«.

— *K... in lotre, k... in sine, k... in spurjane, pod šalom učinjen, bolji mi su kmeti nego li ti,* a Stipko je Rogunović bolji čovjek nego što je bio tvoj otac!

Martin je hotio odgovorit udarcem na udarac, ali se umiješa Andro i rastavi ih veleći:

— Što činite ljudi božiji večeras? Mene biju slane kite po obrazu od stida gledajući vas kako se tu nagonite i tučete u tugjem dućanu, a da bi zašto, ne bi ni žalio, nego poradi vaše obijesti i metiljave pameti.

Martin se na to na nj izdereči:

— Nijesi ni ti pamet svega svijeta u tvoju tikvinu začavlio, pa da mi tu dolaziš svjetima i zakonima. Lako se tebi jogunit, kad tugjim zubima kruh jedeš. Po vas dan ništa ne radiš no se baniš po gradu i ispod prozora Jeluše Franove ko intov kad vidi intušu a ne zna da je to ludost, jerbo se lud rodio, taman ko i ti.

— Hvala ti Martine! Na taj mi lijepi način zahvaljivaš, što sam te obranio, da ti Marin ne izguli bradu. Nijesam se zaisto tome nado.

— Ako se nijesi nado, sad si čuo i progji me se, jer ti ja nijesam tvoj svekar, što te hrani i oblači. Ala baš *lud ti je oni magarac svekar i tebe ne bih za dobra djetića držao!*

Sad se umiješa i Jakob:

— Znate li, koja je: Dosad sam slušo i mučo, ali je više dosta. Moj je dućan za prijatelja i mirnih ljudi, a ne za kavge i prepirke. Ne ću više ni riječi da čujem, a komu je što krivo, eno mu suda, pa neka tuži, pravda je za svakoga.

Martin se na to diže, te prijeteći šakom Marinu reče:

— Ne ću se više ovdje nagonit, a vidjet ćemo se na sudu, baš kako Jakov govori.

— A ne ću ni ja preko noći zaboravit, vjeruj mi Martine, zaprijeti Andrija, i ti ćeš odgovarat na Sudu za ono, što si mene uvrijedio.

Na to se svi razigjoše, a Jakob ostane sam u svome dućanu, čudeći se i krsteći, s čega su se onako svadili i potukli, pa će sam sobom:

— Ako izagju pred sud, ko što za stalno hoće, zaisto neka mi osijeku nos, ako bi ja umio svjedočit o začetku kavge i tučnjave! Ostario sam, ali ovakoga čuda još ne vidio!

* * *

Sutra su dan bili zaposleni kriminalni suci sa na čelu Nikšom Ranjinom i kanćelijerom Franom Menčetićem oko dvije rasprave.

Prva je bila vrhu tužbe Martinove proti Marinu Radonjiću, a druga vrhu tužbe Andrijine proti Martinu.

Jakob je, naravno, bio glavni svjedok, ali ni sam nije zno kako da isprića početak svagje. Napokon reče, da mu se čini, da je stvar ovim počela:

Andro je reko Martinu: »*Svinjo što ti znaš?*«

A Martin da mu je odgovorio: »*Svinja nijesam, dobri sam človik kako Stipko Rogunović, a svinja si ti i od svinje rogjen*«. Poslije da se dogodilo sve ono, što smo gori vidjeli.

U tovijerni.

Bilo je to na 21 Lipnja godine 1498.

U tovijerni su Bratuta Gradojevića na »prijekom putu« večerivali meštar Angjulo crevljar te meštar Pasko Petković i njegov radnik Ilija Kotoranin takogjer crevljari. Jeli su pečenih srdjela i mladoga luka a pili su domaćeg župskog vina. Svojski su pregnuli, ko da se intače, ko će prije izjesti.

Meštar Pasko otre rukavom usta, uzme bokaru te prigne, pa kad se napio, pruži je Bratutu, koga su — budi mimogred rečeno — zvali »Gradoje«.

— Toči Gradoje vina, evo se presušila!

— Gradoje, — kad su ga oni tako zvali, zovimo ga i mi — koji je iza drugog stola sjedo i napola zaspo, protegne se, protre oči, pa dohvati iz Paskove ruke bokaru, te je stavi pod bačvu da se napuni.

— Što si večeras zamuknuo Ilija, zapita Pasko, oli te zatravila kakva lijepa diklica?

— Zatravila me, meštre, moja i tvoja današnja nesreća, a čudim ti se, što me pitaš, kad i sam znaš, u čemu smo i ja i ti i meštar Angjulo treći.

— Pravo govoriš Ilija, upane mu u riječ Angjulo. Dobro su naši stari govorili: Ako ne će čovjek na zlo, a ono će zlo na čovjeka.

— Dok su se oni ovako razgovarali, Gradoje je naćulio uši i svaku njihovu riječ pomnjivo ùšo, pa kad je vidio, da su prestali, zapita:

— Ma, duše ti, meštre Ilija, sve nešto slušam a ni riječi te ne razumijem. Vidim vam svijem na licu,

da vas nekakve grdne misli razvukuju, ima se bit nešto grubo dogodilo?

— Reko sam maloprije, dragi Gradoje, da čovjek bježi od zla, ali zlo trči za njim.

— I stigne ga prije nego se on i nada, nadoda Angjulo.

— Ama, ljudi, sve večeras nešto mrsite, ne bi vas ni najviši mudrac od svijeta razumio o čemu ni zašto. Vidim, da ste negdje u grdnu rabotu zapali. Vjere ti, meštre Pasko, pričaj što bje, ne tegli mi tvojim mučanjem zdrave iz glave zubove!

— Nije baš tako grdna stvar, ko što je oni grade, ali nagjosmo posla bez posla. Eto ti, što bje, odgovori mu Pasko.

— Sutra nas valja hodit pred sudije svjedočit, eto što je, nadoda Ilija.

— Ako nije drugo......

—........nije baš tako pogan poso. Znam i ja to, moj Gradoje, ali samo kad promislim, da imam u onu kuću uljesti, sježim se. A opet navalija radnje u dućanu, a tamo nam valja dangubit i to ko zna koliko, jer u sud kad hoćeš, a iz suda, kad te pušte.

— Tako je. Ali bez svjedoka nema suda. I ja ću ti rijet jednu našu staru: Ne bje kriv oni, što zlo uradi, no oni, što vidje. A bili mogo znati, o čemu imate svjedočit, završi Gradoje?

— O mučnoj raboti. Nijesu to čeljad našega soja, pa da rečemo bilo je to i to, vidjeli smo tu i tu, čuli smo tako i tako. No, brate moj, pobila se vlastela izmegju sebe, a vlastela se pobila a vlastela sude. Za veliku se nesreću mi tu desili, pa sad valja svaku riječ izmjerit, ko da se na samrti ispovijedaš i triput promozgat pak onda rijeti. Kad se o vlasteli ra-

di, ako te i malo uhvate, da vrljaš, lako da mješte izać kud si uljego, osvaneš s onu stranu brave, odgovori mu Ilija.

Gradoje prigje k vratima, pogleda po ulici ima li gdje ko, pa kad vidi, da nema nikoga, zatvori vrata, vrati se k stolu, uzme bokaru te je napuni, pa je uz riječi »ovo na moj račun«, postavi na stol, te će:

— Sad smo sami, niko nas ne čuje, ali ipak govorimo polako, jerbo danas i miri imaju uši. Dakle koja su se to vlastela pobila i zašto, pričaj Ilija!

Ilija se napije pa se nakašlja, nasloni čelo na ruku, da bolje sabere misli, pak će Pasku i Angjulu:

— Slušajte i vi pomnjivo, da budemo sutra sva trojica isto govorili; ako vidite, da sam što pogriješio, popravite: bolje ovdje, nego onamo — i pokaže rukom put Dvora, pa nastavi:

— Radili smo ja i meštar u dućanu, a k nama je došo meštar Angjulo, da zaimlje jedan nož. U to evo ti gospara Vlaha Gjivova Gundulića te se sto s nama razgovarat, kako je njegov običaj. Suproć našemu dućanu vrata su kuće gospara Šiška Menčetića. S nama je gospar Vlaho postojo, što bi došo s Ploča na Pile. Otole se uputio put doma. I on stoji u istoj ulici, samo malo uzgori. Netom se je od nas odalečio desetak koraka, počeo je trčat i vikat.

— Zaboravio si, Ilija, da je sve vrijeme, što se je gospar Vlaho s nama razgovaro, stojo gospar Šiško u dvorištu svoje kuće, a kad se Vlaho uputio, on se za njim zatrčo i nešto mu prijetio, primjeti Pasko.

— Imaš pravo, meštre, baš je tako bilo. Kako je gospar Vlaho trčo, onako se zaputio u plašt i panuo. Tad ga gospar Šiško zgrabi i zaviče: »Sad ću ti dat, što te ide, pasji skote«!

— A držo je goli nož u ruci, jesi li i ti vidio, zapita Pasko?

— Jesam. Gospar se Vlaho nekako podigne, a tad ga gospar Šiško zgrabi za prsi i pritisne pri mir, pa ga udari nožem.

— Aj, aj, čudne bruke, upade u riječ Gradoje. A kako ga je udario, je li ploštimice, oli tilutice, oli oštricom?

— Oštricom, brate, dapače je gospar Vlaho iz svega grla zaviko: »Ajme, ubode me«! *)

— Pogji vraže, nalet te bilo! uzdahne Gradoje.

— Nekako ipak — nastavi Ilija — uspije gosparu Vlahu, da digne gosparu Šišku nož iz ruke. U to doletješe iz doma oba brata gospara Vlaha, gospar Marinko i gospar Marin s golim sabljama u ruci. Navališe na gospara Šiška i raniše ga, a bili bi ga nagrdili, da nije pobjego u ulicu »Megju velike crevljare«.

— A je li to još ko osim vas vidio, priupita Gradoje?

— Bilo se počelo küpit čeljadi, jer je gospogja Mära, žena gospara Šiška, vikala s prozora: »Jeda koga za Boga, trojica ubiše jednoga«; ali je u toliko on već bio pobjego, pak ne znam, je li još ko vidio. A ako je ko i vidio, vidio je samo svrhu, a početak nije niko osim nas.

— Ma da s česa su se to pobili, opet će Gradoje?

— A ko zna njihove gospodske posle, opazi Ilija!

— Vala čudo! Bog im je dao mudru pamet ispod kape a duboke knjige u šake, pa se tako po putu grde, ko što ne bi ni mi prosti gragjani.

*) Riječi, koje je uprav Vlaho Gundulić zaviko, a nalaze se upisane: «aime vbodeme!» u kodeksu «Lamenta de intus 1498.»

— Moj Gradoje, ne znaš ti, što svega ima na svijetu! Možebit, da su se baš s tega i pobili. Oni se odavna ne gledaju dobro, a po gradu se govori, da je svemu uzrok, što gospar Šiško sačinja nekakve pjesni, pa da je u jednoj pjesni zakinuo vjerenicu gospara Vlaha, primjeti Ilija.

— Eto ih tamo, pa neka se kolju, kad nemaju drugoga posla, reče Pasko.

— Neka se kolju, ako hoće i prekolju, samo neka nas siromahe puste u miru, neka nas ne miješaju u njihove posle, opazi Angjulo.

— Tako je moj meštre Angjulo, dobra ti je, nadoda Gradoje.

— Ala te, ljudi, sad ustanimo, pa da malo zaspimo, valja u jutru bit bistre pameti, reče Ilija.

— Hajdete s Bogom, i ja ću zatvorit dućan pa poć malo počinut. A sutra ćete mi pripovidjet, kako je stvar svršila, završi Gradoje.

Svi ustadoše, rukovaše se s Gradojom, pa put doma.

* * *

Kad su se sutradan u večer sastali gornji prijatelji, zapita Gradoje:

— Kako je bilo, Ilija, jutros tamo?

— Malo iza ručanjeg doba, evo ti u nas u dućan čauša, da idemo u Dvor. Znam više, što je. Prekrstio se, preporučio Bogu pa hajde. Za mnom idu oni dvojica — pokaže na Paska i Angjula. Sve mi, brate, putem noge klecaju. Došli gori pred jednu dvoranu. Tu nam rekli, da čekamo, dok nas zovu. Mi sjeli pa čekamo, a ja udrio u duboke misli, sve ih kùpim, da zapamtim, kako ću jezgrovitije govorit. Zazovu me. Od mùke mi se okrenula kapa na glavi.

Uljegoh u dvoranu. a ona mi se sva naokolo okreće. Tle mi pod nogom izmiče, kô da propadam u zemlju. Smeo se, brate, kô da sam zapo u sred pakla. Srećom pozno me gospar Miho Bona — a on je glavar suda. Bit će me vidio smetena, pa mi reče: »Stupi naprijed, Ilija, što se bojiš, ne ćemo te objesit«. Nekako se malo na te riječi razabrah, te pristupih bliže. Prepoznah sve sudije, a bili su, osim gospara Miha, gospar Andro Červa i gospar Lore Sorgo. Najprije mi se činili zaklet, pa me onda pitaju, što znam od sinoć. Ja im pripovidim, ko i tebi sinoć ovdje, samo ne onako slobodno, nego sve riječ po riječ izbrojeno i odmjereno. Iza mene su zvali njih dvojicu. I oni su rekli isto kako i ja. Iza toga smo izišli, te ne znam, što je poslije bilo.

— A ne znaš kako je svršila pravda, zapita Gradoje?

— Znam ja, upane Pasko. Maloprije sam bio u gospara Vlaha doma, da ga pitam, kako je, pa mi je pripovidio, da su osudili njegovu braću Marinka i Marina na 20 dana tamnice, a gosparu Šišku da su udarili globu od 12 perpera.

— A kako je Vlaho, meštre, upita Ilija?

— A leži, jerbo je ranjen nožem u prsi. Ali i gosparu Šišku nije bolje. Pripovidio mi je njegov zapostat, da i on leži, jer je uboden u lijevo rame, a osim toga, kako je zgrabio jednomu od njih sablju, porezo se po prstima i po dlanu desne ruke.

— Što ko ište, to i nagje. Daj ti nama Gradoje još bokaru vina, da se napijemo, pa ćemo na počinak, reče Pasko.

— Baš ću se ljudski napit, doda Ilija, eda istjeram ovo strâhe iz mene. Još se od jutros tresem.

— Pij, Ilija, pij, vino će ti istjerat strähu i natjerat dobru volju, osokolili ga Gradoje, te donese bokaru, š njome se obrediše, pa se razigjoše.

Na straži.

— Pripovigji nam štogod, da ne zaspimo, reći će desetnik Bartol Poljak, udarajući na riječi poljački naglasak, bombardijeru Vlahu Zagrepčaninu, koji su zajedno sa još drugom četvoricom jedne zimske noći godine 1517 čuvali stražu kod vrata od Pila.

— Što ću ti pripovijedat? Ragje slušaj kako na dvoru pljušti kiša i zavija vjetar, ko da je sudnji dan.

— Ovo i jes vrijeme za priču i pjesmu, oglasi se Nikola Mladosović, Konavljanin.

— E pa kad ne će Vlaho da priča, dok se on nakani, zapjevaj ti Nikola štogod, opeć će Bartol.

— Hoću, ako će za mnom i Gjuro, odvrati Nikola i pokaže rukom na Gjura Kovača.

— Ela baš zapjevajmo, da razbijemo san, progovori Gjuro protežući se.

— Ja ću držat, a ti dovedi za mnom, na to će Nikola.

— Samo ne podiži vele, odvrati Gjuro, nahlagjen sam, pa mi je grlo malo izmuklo, te se bojim, da u visoko ne bi mogo za tobom dovesti.

Dok je on govorio, Nikola je već skinuo s čavla gusle i ugagjo ih prama glasu.

— Jesi li? zapita Gjura.

Gjuro se nakašlje, opljune pak će:

— De, počni!

Nikola progje dva, tri put gudalom po strunji, osovi glavu, pa začne, a Gjuro za njim:

»Ha . . . a . . . a prva je pomozi nam Bože . . e . . . e

»A druga je hoće ako Bog da . . . a . . . a
»A treća je priskoči nam sreća . . . a!«

— Dobro ste, vjete mi! Dobro dovagja Gjuro, a lijepo podiže Nikola, povlagjuje im Vlaho.

— Bi ja, božja vjera, i još podigo, no se bojim, da ne će Gjuro za mnom dovesti.

— Pa hajde da kušamo, pjevaj dalje! Gjuro će mu.

Nikola opet progje gudalom nekoliko puta po strunji, pa izvije koliko ga je grlo nosilo, a Gjuro ga prati:

»Dva se mlada na livadi ljube
»Jedno junak a drugo divojka.
»Ko prohodi svak divojku budi
»A junaka niko ne smijaše,
»Jer on ima orla pobratima
»Kudgod leti ter ga uzgred budi
»Ustaj gori pobratime vrli
»Ter divojku desnicom zagrli!«

Kad dospješe, sva družina udari u pljeskanje i povlagjivanje, a neki u prosugjivanje pjesme:

— Kud će spat, kad je mlada djevojka kod njega, ne probudio se da Bog da nikad!

— Bit će bio umoran, pa ga san prevario!

— Pa lako mu je bilo spat, kad ima orla pobratima: čuva ga oro.

— Ko i tebe jej! Pripovigji, vjere ti, kako se ono prepade od jeja, reče Vlaho Nikoli.

Nikola objesi gusle, gdje su i bile, pak će:

— Ej čudna junaka u tebi, a ti se zar ne bi prepo?!

— Kako to bje? Kako se to prepade? danu da čujemo, oglasi se više njih skupa.

— Vala ljudi, nikad se u životu tako grdno ne

prepadoh: ne ostade gjavolja kap krvi u meni! Negdje baš u ovo doba taman nazad 13 godina, kad sam još bio u Konavlima u »Sokolu« pito za dopust u ondašnjeg kastelana gospara Ilije Červe, da me pušti u selo. On mi dopušti. Digoh se ja u prve kokote, te put Mrcina. Ja uprav kod one velike stijene, gdje zavija »kneži put«. Tmasta noć, tek se slabo štogod razabire. Kad od jednom podalje od mene nešto grdno stenje. Upro očima put onamo, okle glas dopire, kad nešto malašno produgasto trči, a na temu nešto još manje jaši i kako grdno stenje, sve bi vragove iz pakla istjeralo! A meni raste kapa na glavi. Hoću da se prekrstim, a ne mogu. Misli ja, eto ti me tu, jutros pogiboh ko nigdje niko, jer — Bog i duša — lako je s živijem vojevat, ali te ja hoću s mrtvijem!

— Pripovijedo mi je i Pero Inginić, da se onuda svegj štogod čuje, presječe ga Vlaho.

— Stan' na kojoj si, sad ćeš čut, nastavi Nikola. Zgrčio se ja ko dvije pare u ćesi, opšešario šakama stijenu, pa čekam moj zadnji čas. U neke se ono zaustavilo i manje stenje. Razabrah se malo, te dohvatih oviši kuk, pa u ono što je jahalo bum, zgodih ko iz arćibusa, te otole bjež što su me igda noge nosile, ali ne više u selo, no nase u tvrgjavu.

— A vidje li što pogodi? zapita Vlaho.

— Čuješ, da je bila tmica, jedva se što razaznavalo, a sve i da je bila vedrina ko riblje oko, ne šćah razaznat u što pogodih, jer mi strah oči zamliječio. No poslije, kad je razdanilo, nikako se umirit, sve smišljaj i promišljaj, što bi ono čudo moglo da bude. Bregj da vidim što je — a mrtvi znam da ne će po danu — odvuci se ja onamo, ne bi li vidio, u što sam kamenom zalijepio. I zbilja sam se od čuda tri-

put prekrstio. Znate li što je bilo? Jej uzjašio na zeca, pa ga kljuje u glavu i stenje, a zec trči i nosi ga. Nagjoh zeca raskljuvane glave, a jeju sam ja kukom razmrsio vrat. I tako ti se ja najprvo iskrivi od straha, a potla uhvati bez müke zeca i jeja.

— Lijepa lovina! primjeti Vlaho.

— Lijepa al' i vražja! Ne bi onaki strah podnio za po careva grada!

— Ala ga lijeva večeras, braćo! uzdahne Gjuro.

— I kiša i vjetar, zla godina da ne može bit gora.

— Duše ti, Nikola, kad si baš začeo pričat, pričaj i dalje! reče Vlaho. Maloprije si spomenuo gospara Červu. Što je ono bilo š njim, kad je bio kastelan u »Sokolu«?

— Zvala ga vlastela na pravdu!

— A zašto?

— Zašto je zakon tako hotio! Gruba je služba gori u pustinji a strog zakon! Dosadno je tamo, da Bog sačuva, a velika odgovornost, nadasve za kaštelana. Hrana ti je: slanina, sir ulje, grah i kruh. Unutra ima peć, a »grčka je gustijerna« vazda puna vode. Stražara ima vazda 15 do 16. Poso ti je čuvat stražu, pripovijesti, pjesme, čišćenje lumbarada i — spanje. Ženska ne smije unutra zavirit, pa lijepo da je kneževa žena, jali kći. Ne čuješ ni okle ništa, osim gdjekad po danu zvono s tornja, što znači, da se neko približa tvrgjavi, a po noći rastegnuti oglas stražara, koji viče da ne zaspi. Po jednoga od straže kaštelan gdjegod pušti, da za malo vremena sigje u Podgragje ili u Mrcine. I to ti je sve! Ćorava služba, braćo!

— Valja da je što teško gospar Červa skrivio? priupita Vlaho.

— Po svetomu Vlahu došla mu žena s djecom,

a on je primio ko muž ženu, i eto ti zato upo u ruke pravde.

— Da ko je to prosočio, kako su za to obaznali u gradu?

— Svugj se nagje kakav Juda, pa i megju nama. Za dobar dinar izdo ga vlasteli Živko Petrojević.

— Oni iz Zatona?

— On. I našega ti gospara Červu kazniše.

— A znaš li koliko i kako?

— E, moj dragi, kazne se gospodske ne mogu znati. Ali sam ja po slučaju obazno, biva načuo, kad su se neka gospoda na jednomu mjestu razgovarala a mene ne opazila, da su ga lišili za pet godina, svih gragjanskih časti. Ipak su ga opet odmah nakon jedne godine dana radi njegove dobrote i valjanosti pomilovali.

— A kažu, da je dobar ko kruh?

— Dobar, brate, ko andio s neba, a lijep ko najljepša djevojčica. Još kažu, a ja se u to ne razumijem, da sačinja lijepe pjesni na latinskom jeziku.

— Kô od dobra roda i plemena! Gdje ti je pokojni gospar Lambro, njegov otac! Je li ono bio duša od čovjeka! Jedanput je bio i knez. Bit će blizu dvaesgodišta da je umro, laka mu zemlja!

— Ima, čovječe, i trideset! Moja je majka u njega služila. On je umro, kad sam ja imo deset godina, a meni ih je sad četrdeset, pa sračunaj!

— To je bilo dakle .... osamdeset i .... isedme, dobro govoriš, ima eto uprav trideset godišta. Ko bi reko?! Moj Bože kako godišta lete!

— Što je ono, čujete li? zaviče Bartul i gjipi **na noge.**

— Što je? Što bje? svi pitaju.

— Kô da čujem konjski bahat.

Svi se napregoše, pa ŭšaju, ne bi li što čuli, ali osim zavijanja vjetra i pljušćenja kiše, ne mogahu što drugo razabrat.

— Tebi se pričinilo, Bartole, oglasi se prvi Nikola. Ko bi božji sad na ovu uru po ovakoj rgjavoj godini izlazio bez velike nevolje iz kuće?

— Bit će me uho prevarilo! umiri se Bartol, kad se i on uvjerio, da se ne čuje van kiša i vjetar, pa nastavi: »Valja pri ovakom nevremenu naćulit uši ko zec; ima svake čeljadi!«

— Istina, potvrdi Nikola, znaš što govori naša stara poslovica: »Bona guardia schiva rea ventura« !*)

— Tako je! zaklima ostala družina glavom u znak povlagjivanja.

Na to sjedoše svak na svoje mjesto i zamukoše, pa prisluškivahu bijesneću harmoniju, sastavljenu iz visokih akorada zviždajućeg vjetra, monotonog glasa pljušteće kiše i dubokog basa uzrujanog mora, koje se o Penatur, Lovrijenac i Bokar doli u Pilama razbijalo. Samo kad i kad, kad bi za čas mřcu jenjala ova sila prirode, dopro bi do stražarnice otegnuti glas njihova druga — straže — s Lovrijenca ili s Bokara.

I vijerni stražari dubrovačke slobode stajahu u ovoj strašnoj noći ko kameni kipovi, mirni, ozbiljni, nepomični......!

Nakon odulje stanke prvi će Nikola:

— Jadan, ko je noćas na moru!

— Jadan i nevoljan! Okušo sam ja to lanjskog Magja, oglasi se Dragoje Držić, koji je do tad mučo.

*) »Dobra straža oslobagja od svake nesreće«. — Stara dubrovačka poslovica.

— Da li si i ti bio s galijom Miha Bone? zapita ga Nikola.

— Jesam i jedva sam živu glavu iznio!

— Pripovigji nam štogod o temu, imena ti, Dragoje! obrati se k njemu Vlaho.

— Prosuo se lani baš negdje u ovo doba po gradu glas, da nekakav Bumbardilo, kako li se ono zvo, jedri s velikim galijunom i da hvata naša drijeva gdjegod koje ugleda.

— Ahà, nije Bumbardilo, nego obijestni Španjolac Don Petar Bobadila, popravi ga Bartol.

— Oli tako oli ovako, našoj pomorskoj trgovini nije dô mirno plovit. Vlasteli dozlogrdilo, te, kako svi znate, lani na početku Magja, pošalju četiri galijuna su 150 ljudi na svakomu a pod zapovijedi gospara Miha Nikolina Bone, da ulove toga pustolova, gdjegod ga zateku. Na jedan od ovih brodova bio sam se ukrco i ja. Sreća nam zapjevala, te ga stigosmo doli u Grčkoj. Zarobismo jedan njegov brod pun mornara. Kad smo se vraćali put Dubrovnika, zateklo nas nevrijeme, e svi mišljasmo, nikad se više ne ćemo uhitit kraja.

— Da Bog sačuva svakoga brata kršćanina oluje na moru! presječe ga Nikola i strese svim tijelom.

— Pa se i gosparu Mihu dogodila crna isto kako i gosparu Cervi.

— Čuo sam i ja nešto, da su ga kaznili zato što nije uhitio Bobadilu, već ga puštio da pobjegne.

— Govore da je zato, a Bog sam zna njihove gospodske posle!

Opet nasta muk.

— Regbi da sad malo manje daždi, probije muk Gjuro.

— I dosta manje! Nema ni pola kiše, ali vjetar ne će da popušti; ako nije jači, nije ništa slabiji od maloprije, odgovori Vlaho.

— Zaisto se ne spominjem ovake noći odavna, progovori Nikola.

— Ja se spominjem i gore, nastavi Vlaho. Kad smo nazad deset godišta bili na glavnoj straži na Sponzi, potop, braćo, živi potop. Navalila voda u stražaru, a kad je pokojni Nikola Kerasović otvorio vrata, da se izlije voda, omalo ga nije voda za sobom zanijela. Jedva se suzdržo!

— Ala je i on ćoravo poginuo! usklikne Nikola.

— Ono ga ubi Bunošić, ako se ne varam? zapita Bartol.

— Ja sam tu bio kad se ono dogodilo, a volio bi za živu glavu da nijesam, odnijelo mi je deset godišta života!

— A kako se baš ono dogodilo? Čuo sam na sto načina pripovijedat, ali ti ćeš najbolje znat, kad si tu bio, priupita Bartol Vlaha.

— Bilo nas je četrnajsterica. Vježbali smo se u Posatu na Pločama pucanjem iz arćibusa. Ispalismo svi, a Nikola se — Bog mu se smilovo duši — podigo da vidi, jesmo li dobro nišanili, kad u to iza njega puče nečiji arčibus, a on pljus potrbušice na zemlju. Nije reko ni »Jesuz«. Na prvi se mah svi snebismo od čuda. Prvi priskoči k njemu Sladoje Aligretić, ali što ćeš, mrtav, pa mrtav: zrno ga pogodilo u sred srca. A nesrećni Marin plače ko malo dijete i viče: »Ajmeh meni, ubih najboljeg prijatelja! Sto ne ubih sebe«!?

— Jeli to onaj brijač, Marin Bunošić? zapita Gjuro.

— On, on. Pritajala mu se nekako vatra, i uprav kad se Nikola podigo, prah primi vatru i puče!

— A je li bila pravda?

— Kako nije! I svi smo svjedočili.

— Pak?

— Riješiše ga. A i kako bi drugčije, kad ga je nehote ubio?

— Ne bi se ja ipak rada naći u njegovoj koži, ako ima i malo čoečnosti u sebi. Boljet će ga vazda dok je živ, gdje ubi čovjeka na pravdi božjoj.

— Zaisto će ga savjest vazda morit, i ako ga je nehote ubio!

— Aj, družino, mi u razgovoru i ne vidimo, da je malo razdanilo, i ako je nebo zastrto oblacima! oglasi se Dragoje.

— Brzo će nas doć izmijenit. Vrata se od Pila otvaraju i zatvaraju prije nego ijedna druga.

Oni u riječi, a eto ti danje straže, da ih izmijeni. Dobro se zagrnuše kuntošima, pa na Sponzu, da ostave oružje, a otole svak u sebe doma, da se odmori i otpočine od noćnog umora.

Zavjet.

Niko je Vickov Boljini vlasnik i kapetan broda »Sv. Frančesko« prispio svojim brodom na 20. Svibnja 1593. iz Mletaka u Dubrovnik. Sutra dan malo pred podne dogje k njemu Nikola Gjivov-Buica, daleki mu rogjak po ženskoj krvi, da mu se javi.

Boljini je sjedo u svojoj sobi pod krmom i pregledo neke račune, da vidi kako će uspjeti trgovinom, koju je s one strane mora doveo. U to se oglasi Buica:

— Dobro jutro, kapetan Niko, jesi li zdravo prispio s brodom?

— O Nikola, ti si, sjedi. Ja zdravo i sva moja družina, Bogu hvala, a kako ti i tvoji domaći?

— Dobri smo svi i zdravi. Jesi li kako putovo?

— Baš da se potužim, ne mogu. Pratila me kroz cijeli put laka jugovina. Ele vidim, od kad sam se zavjetovo, nikad me kakva neprilika ne stigne, svegj plovim kao u pilu ulja.

— A kakav si to zavjet učinio i kad?

— Baš sam negdje u ovo doba lani hodio put Napulja. Zateklo me nevrijeme, da nikad tako, polomilo mi obje katarke, timun, e sam mislio, nikad više se kraja uhitit ne ću. Tom sam se prilikom zavjetovo, da ću, netom uzmogu, učinit jedno dobro djelo. Nu do danas, još nijesam imo kad radi velikih posala, da zavjet izvršim, ali sad ću postat u gradu jedan mjesec dana i prva mi je, kad ovi karag iskrcam, da izvršim što sam obećo.

— A što si obećo i komu?

— Obećo sam, kako sam ti već reko, da ću učinit jedno dobro djelo. I moram učinit, ali što ću, još se nijesam odlučio.

— Stvar je lijepa i što si obećo valja da izvršiš, ali pošto nijesi ništa odregjena obećo, i pošto još premišljaš, što ćeš učinit, bi li ti poslušo moj savjet, pak da učiniš kako ti rečem?

— Neka čujem.

— Slušaj me Niko. Ti si bogat i živeš mirno i udobno. Imaš tvoj brod, imaš tvoje dvije kuće u gradu, a imaš i novaca uloženih. Ti si nastanjen u gradu istina, ali ne zaboravi, da si rogjen u Stonu, okle su svi tvoji stari i gdje kosti tvojih starih počivaju. Ima i u gradu siromaha, ja znam, ali u nas u Stonu ima puno više nevolje i golotinje nego u gradu. Zato bih te ja svjetovo, da ćeš najbolje zavjet izvršit, ako daruješ svotu novaca našoj bratovštini, koja ima puno siromašnih i nevoljnih članova, pak da uloži te novce, a da kamate svake godine razdijeli megju najpotrebitiju braću.

Dok je on ovo govorio, Niko ga je pomnjivo slušo, a kad je on svršio, pogladi dva tri put rukom bradu, pak se ustane sa stolice, uhvati prijatelja za ruku i progovori:

— Dobro si promislio. Pristajem.

Otvori zatim jednu skrinju, koja je pod stolom stala, izvadi iznutra svežanj i preda ga Nikoli govoreći:

— Evo ti ovdje predajem 300 talara. Odnesi ih u Ston bratovštini i reci starješinam neka ih razdijele megju ubogu braću kako bolje znadu. To je jedan dio dobiti što je moj brod od lani do sad dobio. Reci im nadalje, da računaju, kô da je jedan dio broda

vlaština braće, jer ću svake godine, doklegod budem po moru ići, jedan dio čiste dobiti braći davati. Ovo je moj zavjet.

Nikola veselo primi novce, pak pošto je zagrizo malo talijanskog slatkog kruha i napio se mletačkog vina, oprosti se s prijateljem.

***

Kao što skoro u svim ostalim mjestima republike, tako se i u Stonu ustanovi bratovština. Matrikulu bratovštine sastavi franjevac Vlaho vikar Bosne godišta 1427. Malo je Vijeće potvrdilo stoprv godine 1507. kako to svjedoči kancelar repuplike Jero Sfondratis. Bratovština je bila pod zaštitom sv. Franćeska.

***

Treći se dan iza gornjeg razgovora vozio Buica put Stona.

Prva mu je bila, kad je u Ston prispio, da se najavi starješinstvu braće i da mu preda novce i saopći poruku Boljinovu.

I nagje starješinu, sve mu ispripovjedi od početka do svrhe, okle mu i zašto novci za braću.

Starješina odmah sazove zbor sve braće, koji se držo u Nedjelju 27. Svibnja iza Mise i na kome se prihvatila ova gotovost:

1. Da se ima zahvalit Niku Boljini na daru i molit Boga i sv. Vlaha, da ga svuda prati i čuva.

2. Da se od onih 300 talara ima predati istom Boljini talara 50, da ih uloži u Napulju, a da kamate njihove šalje bratstvu, da se razdijele siromašnoj braći.

3. Da onih 9 perpera na godište, koje bi Boljini imao plaćat bratstvu za neki posjed, ne bude više plaćat.

4. Bjehu izabrani četvorica i to Ivo Depolo rečeni Šipanjanin, Frano Lučin Ninturić, Nikola Ivov Buća i Maro Antunov Sasić, koji će preuzet odgovornost i čuvat preostalih 250 talara.

5. Ovi talari moraju stati zatvoreni u skrinji (»in una caxetta«) pod 4 ključa. Skrinja mora stati na izmjenice po 3 mjeseca svake godine u jednoga od gornje četvorice.

6. Od ovih novaca oni mogu davati u zajam ali samo braći i to samo onomu, koji bude moći postaviti tvrdi zalog ili onomu, koji ima nekretnog bića. Onaj, koji primi u zajam od ovih novaca morat će ptaćat 10% kamate.

7. Četvorica se za čuvanje i odgovornost ovog novca imaju svake godine na glavnoj skupštini izabrati ili stari potvrditi.

8. Pisar bratovštine mora držati posebnu knjižicu, u kojoj će držat dobar i pravedan račun ovih novaca.

9. Ova knjiga ima vrijedit kao svako drugo pismo bilježnika ili javnog kancelara.

10. Za pomenute čuvare mora se izabrati sjegurne ljude, biva one koji imadu svoga nekretnog bića.

Zidanje crkve sv. Roka.

Meštar je Baro, zlatar, radio oko kaleža, što mu ga je naručio pop Vito, paroh sv. Mihajla u Gružu.

Otvore se vrata dućana i unutra uljegoše tri čovjeka.

Prvi od njih, Sijero mastijoc, progovori Baru:

— Evo je nova godina prošla, brzo će i Veljača a još odgovora nema. Znaš li ti što se tamo — i pokaza rukom put Dvora — misli, hoće li nam više doć potvrda ili ne će?

Još prije nego je Baro i mogo da odgovori, oglasi se Sijerov drug, Ćesar, i on mastijoc:

— Lako je za ovu novu godinu, ali će doć i četrdesetičetvrta pa i peta a nama odgovor ne će.

— Nije preše njima, ako je nama. Imaju oni i važnijih posala ove dane, zabavljeni su naredbama za gradnju novih galija, jer su prekolani, kako svi znamo, izgubili 7 velikih galija u onoj nesrećnoj vojni Karla V. proti Alžiru i Tripolu, progovori meštar Frano.

Napokon i meštar Baro podigne glavu, pogleda onu trojicu, pa reče:

— Nije stvar tako laka kako se vama čini. Potvrdili bi oni našu matrikulu brzo i dali nam zemlju za crkvu, da nije u njoj one ustanove o tješenju osugjenikâ. Nije njima tako lasno potvrdit, a da prije ne znadu koji će biti članovi ovoga bratstva, jerbo, ko ima tješit osugjenika, valja da u tamnicu uljeze i da s njim govori. A za to se hoće samo poštene i nadasve pouzdane čeljadi. A znate kakva su naša vlastela:

ne pouzdavaju se više ni sami u se. To će bit, okladio bi se, jedini razlog, zašto još odgovora nijesmo primili.

— A koji smo ono dan predali molbu, spominješ li se, priupita meštar Frano,

— Ono ti je bilo.... čekaj znam, bila je Subota.... na....

— Na 12 Dećembra, pamtim ja dobro, upane mu Ćesar u riječ. Mi smo ono predali pred podne, a kad sam došo doma, našo sam jedno čeljade više u kući: žena mi rodila sina. To je bilo baš isti dan, za to i pamtim.

— Pa nije tako dugo, što ćeš, prije nijesu ni mogli odgovorit. Nema nego dobar mjesec dana, da smo predali, umetne Baro.

— Da, tako je, potvrdiše ostala trojica, te pozdrave Bara i izagjoše iz dućana.

* * *

Godine se 1526. pojavi nemila kuga u Jakinu, odakle se dovuče i u Dubrovnik, gdje je silno harala 1527. i 28. Mela je strašno, lijevo i desno, tako da više nije bilo, ni ko bi mrtve ukopavo. Dapače se isti senat, e da ne izginu vlastela, jer ih je dobar dio već bio poginuo, preseli u Gruž, i tamo je službu vršio, u koliko je mogo. Pošto je sv. Roko od katoličke crkve proglašen zaštitnikom i parcom protiv kuge, Senat se zavjetova, da će sagraditi crkvicu posvećenu tome svecu, e da bi oslobodio grad ove teške nevolje.

Gornja su pomenuta četvorica bili oni, koji su se 12 Prosinca 1542. obratili molbom Senatu, da bi na izvršenje svoga zavjeta darovo zemljište, gdje će se crkva posvećena sv. Roku, sagradit. Molbi priložiše matrikulu za bratovštinu, koja bi se u toj crkvi sa-

stajala, a cilj će joj biti: iskazivanje pošte molitvom i službom božjom sv. Roku; ukopavanje mrtvih; kupljenje milostinje i dijeljenje novčane pomoći siromašnim djevojčicama pri udaji.

***

U ovom bratstvu nalazimo lijepu i uzvišenu zadaću, što u nijednom drugom ne nalazimo, biva petu tačku matrikule, koja glasi: »O načinu kako se ima postupat pri tješenju da lahko umru i kako se imadu pratit do stratišta oni, koji su na smrt osugjeni«. (»Del modo che si ha da tenere in confortare al ben morire et accompagnare i condenati a morte«). Ovaj je propis jako zanimljiv i zato evo njegove šuštine: Starješina će bratstva izabrat one od braće, koje on bude smatrat za najprikladnije, da pogju u tamnicu i da tješe osugjenika od časa kad mu stigne osuda ili tri dana prije nego bude poveden na stratište. Oni ga moraju velikim marom i nastojanjem sokoliti i tješiti ne štedeći pri tom nikakva truda, te ne smiju niti časka ostavit osugjenika sama, već se mogu izmjenjivat kako to starješina odredi. To sve e da osugjenik umre što bolje utješen i koliko je moguće više zadovoljan. Kad bude izveden iz tamnice da ga se povede na stratište, sva ga braća moraju pratit s križem i obučeni u bratstveno odijelo.

Ovo je bratstvo imalo i svoju bratstvenu odjeću. To je ona odjeća, kakvu nalazimo na slikama sv. Roka, biva: bijelo odijelo s ogrtačem preko ramena, uski klobuk od feltra, na prsima biljeg s križem i natpisom »in hoc signo vinces«, te male bijele čizme.

U času kad bude stračen osugjenik braća moraju pjevat litanije, a kad umre svaki brat mora smolit pet očenaša i pet zdravih Marija za njegovu dušu.

U ovu bratovštinu nije mogo svak biti primljen. Kad bi kogod hotio postati bratom, valjalo bi, da se molbom obrati bratstvu. Starješina bi tada istražio, kakav glas molitelj uživa i kakvo mu je ponašanje. Kad bi se osvjedočio o njegovu poštenju i dobru glasu, javio bi njegovo ime Malome Vijeću. Ako bi ga Malo Vijeće primilo sa dvije trećine glasova, javilo bi bratstvu, koje bi tad sazvalo skupštinu, te bi glasovalo. Ako bi i pri ovom glasovanju dobio dvije trećine glasova, stoprv bi tadar bio primljen kao član bratstva.

Pri primanju u ovo bratstvo postupalo se ovako strogo, kao u nijednom drugom bratstvu, baš radi gornjih razloga. Nije ze, zaista, moglo svakoga pustit da ulazi u državne tamnice i da s osugjenicima govori!

Zato i nalazimo u ovoj bratovštini mnogo aristokracije i svjetovne i crkovne kao braću. Dapače tri arćibiskupa, koji su sami više puta bili starješine bratovštine.*)

Koliko je god ova dužnost braće bila lijepa i uzvišena, toliko je bila i teška. Nije lako tješit osugjenika, a nije ga ni lako pratit do stratišta, kad se promisli, da je stratište bilo udaljeno tri kilometra od grada, biva na visokom brdu blizu crkve sv. Orsule, poviše sv. Jakoba od Višnjice.

***

Mjesec dana po prilici iza gornjeg razgovora primio je meštar Baro pismo od Maloga Vijeća, te je u večer istoga dana Franu i Ćesaru — Sijera nije našo — priopćio sadržaj.

---

*) Aurelije Novarin iz Kremone (1592): Frano Peroti iz Sasoferata (1650); Plaćido Skop, Sicilijanac (1694).

— Malo Vijeće odregjuje, da se četiri kućice u bliz ni crkve od Domina razore i da se na mjestu, gdje se one nalaze, sagradi crkva posvećena sv. Roku. U isto se vrijeme daje 500 dukata za troškove gradnje rečene crkve. To su novci, koje su se godine 1528. zavjetovali Miho Marin Menčetić, Jakob Radeljević te Zano Bartoli fjorentinski konsuo u Dubrovniku, da će u tu svrhu dati.

— Lijepo, da ne može bolje, reče Frano.

— Može i bolje, Frano. Slušaj: Ja sam već upiso nekoliko braće osim nas, i to od jutros do večeras.

— Može li se znat, koji su, upita Ćesar?

— Zašto ne? Svake su ruke, jer želim da bude i gospara i siromaha. Nama je čast, da smo zajedno s vlastelom, a i njima ne će biti krivo, da su uza nas, a oboje neka bude na višu slavu sv. Roku, što je naš grad od kuge oslobodio, slava mu i hvala! Evo, ovi što sam ih danas upiso, vlastela su i radnici.

Izvadi knjižicu iz špaga te stane čitat:

— Miho Marin Menčetić, Zano Bartoli . . . .

— Prosti, da te ometam, je li to onaj konsuo, upane mu u riječ Ćesar?

— On glavom.

— Neka, Bogu hvala, baš mi je drago; čitaj dalje, molim te.

— . . . . Ivo Monaldi, Serafin Zamanja, meštar Pero mastijoc, Ivo Baro Nalješković, Jero Sorgo, meštar Gašpar Gafarić, Ivo Fačenda, notar Frano Parisini, spičar Roko Fagjari, Stijepo Nenko.

— Lijepa kita u sto dobrih časa, usklikne Ćesar!

***

Mjeseca Lipnja 1543. godine udaren je temelj crkvi sv. Roka, a temeljni kamen zaklačio je svojom rukom arćibiskup Trivulcije.

Gradnja je crkve trajala 13 godina a stajala je 1359 dubrovačkih dukata, a to: 659 se dukata skupilo od milodara braće; 200 je dukata ostavio u tu svrhu Miho Valentin Sorgo svojom oporukom 1556; 100 dukata je takogjer u tu svrhu ostavio oporukom Ivan Dubrovčanin, rečeni Dero, trgovac u Sofiji, a donijeli su ove dukate iz Sofije i predali braći Vlaho Hladilo i Niko Bršica; te onih 500 dukata, koje smo gore spomenuli.

Crkva je dakle godine 1556 bila gotova. Nu ipak je sasvim uregjena bila stoprv 1591., jer se od 1556. do 1592. u nutrnjosti crkve uvijek nešto načinjalo, tako primjerice: bila je iznutra oklačena, popločana, načinjen je kor od kamena i zgradio se b a l a t u r. Troškovi su ovih radanja iznašali 306 dukata. Crkva je dakle bila potpuno gotova i s dvora i iz nutra 1592., a potrošilo se svega skupa dukata 1665.

Godine 1588. na prvi Lipnja bje ova crkva posvećena od mrkanskog biskupa. Kapelan je bratstva u to vrijeme bio neki pop Vicko, koji je sakupio toliko milodara, da je sagradio u crkvi još jedan oltar posvećen Majci Božijoj, za koji je potrošio okolo 100 dukata.

***

Bratovština je opstojala sve do dolaska Frančeza, koji su je ukinuli, a crkvu uzeli za svoj erar, te ju je kao takovu i Austrija od Frančeza primila. Vojnički je erar crkvu sve do g. 1898. unajmljivao kao magazin, te je opet te godine bila nastojanjem zaslužnog dubrovačkog biskupa D.ra J. Marčelića povraćena kuriji.

Od tada se svake godine na sv. Roka u njoj slavi rečeni svetac, a inače preko godine svake se nedjelje u njoj služi sv. Misa, na koju dolaze učenici pučke i gragjanske škole.

S Lopuda.

Na 7. je Srpnja godine 1538. puno lopujsko igalo naroda. I staro je i mlado izašlo iz kuće, te se pri moru zgrnulo. Mlagjarija — i muški i ženske — uzagjoše na Sutmiho, te gledaju niz more put Dubrovnika. Za njima doklipsa i stari mornar Marko Dobušić.

Nikola se Vlahušić, mladić od kojih triestak godina, popeo na obližnje stablo, zgrčio ruke u pestnice, navuko ih na oči, te tako učinio naravni dalekozor.

Svi se ostali sjatili oko stabla; niko i ne diše, svi gledaju u vis u Nikolu, što će rijeti.

— Vidiš li što, Nikola? upita stari Marko.

Nikola ispruži glavu izvan granja i lišća, zaokruži nogama granu, da se bolje usdrži, pa se dobro zagleda u daljinu put Dubrovnika.

— Ne vidi se ništa, je li? opet će stari Marko.

Nikola se spusti sa stabla, pljune preda se, pak će:

— Onamo se ćak u daleku bijeli nešto na moru. Jedra su sjegurno, ne će mene za lasno oko prevarit.

Ko da si prosuo iz rešeta, raširi se izmegju sakupljenog naroda glas, da dolazi galija. Muški su nagagjali, koliko će još vremena stati dok prispije u luku, žene su već znale, koja je galija i koji joj je kapetan, a djeca su poskakivala i vikala: »evo ide, evo je ide«.

Ostavimo ih časkom dok galija stigne u luku, a u toliko vigjimo, što čekaju.

* * *

Na Lopudu se nalazi lijepa starinska crkva, a zove se »Gospa od Šunja«. Predaja veživa s ovom crkvom glasovitu milansku porodicu Visconti. Priča se, da je na moru blizu Lopuda strašna oluja zatekla jednog člana ove porodice. U opasnosti se života ovaj zavjetova, da će sagradit crkvu, gdje se prije kraja dočepa. Po sreći se uhvati Lopuda i tu sagradi ovu crkvu. Još se i danas vidi poviše glavnoga oltara grb ove porodice. U ovoj je crkvi opstojalo bratstvo sv. Marije, čiji statut bje izragjen g. 1416. od dva popa: nekoga dum Pera iz Paga i nekog Gozze.*) Bratstvo je bilo bogato, jer je imalo i zemalja i novca, a nadasve kad je umro Miho Pracat, koji je bratstvu zapiso dobar dio svoga imutka. Danas bratstvo više ne opstoji — nestalo ga je zlosrećne godine 1808., kad i mnogih drugih, jer ih Frančez ukinuo.

Osim drugih vrijednih stvari, nalazila se u ovoj crkvi za vrijeme naše pripovijesti lijepa srebrna kruna, koja je resila glavu na kipu Bogorodice pri glavnom oltaru. Po svoj prilici radnja kojeg domaćeg zlatara, kojih je tada na Lopudu bilo puno i vrijednih.

* * *

Dan Gospe od Orašca**) 1538. osvane crn i nevoljan Lopugjanima. Zadnjih se dana mjeseca Lipnja

---

*) »E questa matricula fo fatta per man de don Pero de Pago capellano de santo Elia della isola de Mezzo, e per semele capellano della casada delli de Gozze . . . . .« *Iz Matrikule, koja se sad nalazi u dubrovačkom državnom arhivu.*

**) Selo Orašac, udaljeno dva sata na zapadu Dubrovnika, slavi svake godine dne 2. Srpnja »Pohogjenje sv. Ane« i zato se zove ova svečanost u Dubrovniku »Gospa od Orašca«.

usidri pod Lopudom šesnaest papinskih galija pod zapovjedništvom Marka Grimani, patrijarke od Akvileje. Dok se on nalazio sa četiri galije u Cavtatu, gdje je k njemu otišlo dubrovačko poslanstvo, da mu se pokloni, providur, koji je osto su dvanaest galija pod Lopudom, naredi svojim mrnarima, da otok oplijene. Strah i trepet s jedne, a bijes i divljaštvo s druge strane zavlada po Lopudu. Nije se znalo, ko gore postupa, da li zapovjednici ili vojska. Od 11 je ura u jutro do 9 ura u večer trajalo ovo bijesnilo. Gdjegod je što bilo, ako je i malo valjalo, u kućama, u baštinama, dapače i u samim crkvama, postade plijenom ove rulje. Pa kô da im je bilo sve to malo, povedoše sobom u ropstvo 4 vlastelina, 14 pomorskih kapetana i 150 mrnara, sve boljih od boljega. U ovoj zgodi oplijeniše i »Gospu od Šunja«, te ponesoše sobom i gospinu srebrnu krunu.

Kad su Dubrovčani za ovo obaznali, poslaše odmah Pala Sorga i Jera Gradi, da dostignu papinsko brodovlje i da se potuže zapovjedniku za nepravdu i štetu nanesenu Lopugjanima. Oni stigoše ovo brodovlje kod Molunta. Zapovjednik lijepo pričeka poslanike, te se veoma začudi, kad mu oni pripovjediše, što su njegovi ljudi na Lopudu počinili, pa naredi, da se odmah donese na njegov brod sve ono, što se na Lopudu porobilo. Tadar nakrca jednu galiju punu stvari zaplijenjenih i pošalje je u Dubrovnik. U nju ukrca svoga kapelana, da sve u redu u Dubrovniku preda, a on pita proštenje u Senata veleći, da se to dogodilo bez njegova znanja i proti njegovoj volji. Svi zarobljenici bijahu pušteni na slobodu, osim nekih mladića vrstnih pomoraca, koji ostaše od svoje volje na brodovima za platu, te bijahu odvedeni u Afriku, gdje se

već nalazilo trinaest velikih dubrovačkih brodova, koji bijahu pošli u pomoć Karlu V.

Netom se stvar uredila, još isti dan javi Senat Lopugjanima, da putuje put Lopuda galija puna porobljenih stvari i onih, koji su bili zarobljeni.

Ovu su galiju Lopugjani onako željno iščekivali i veselili joj se, kako smo vidjeli u početku ove pripovijesti.

* * *

— Imala bi više provirit, što ti se čini? progovori stari Marko Vlahušiću.

— I to si stari mrnar, pa još ne znaš, da galija nema krila, nego jedra! šaljivo mu odgovori Vlahušić.

— Zaisto ću prije dočekat, da vidim galiju s jedrima, nego u tebe glavu s moždanima! uvrijegjen odgovori stari Marko.

— Znaš koja je, Marko, hajde zahiti malo mora u šaku, pa vigji, je li slano! ugrizljivo će mu Vlahušić.

— Najprvo ti ugazi, pa vigji, je li žitko, a ja sam pozno i more i vode, kad ti još nijesi zno, ni da sunce grije. Tebi je stoprv trideset godina, a ja sam 24 godine prije nego si se ti rodio, na moru i na rijeci vojevo!

— Kako je ono bilo, danu, pripovigji nam Marko, broda ti, presječe ga Radoje Vulišić?

— Ono je bilo taman godine hiljadučetrsta i . . . i . . . . Sad smo u tridesti i osmoj, dakle nazad pesetičetiri godišta . . . . hiljadu četr . . . .

. . . . sta i osamdesetičetvrte, prekine ga Radoje.

— Aha, jest, osamdesetičetvrte. Evo ima od tad pesetičetiri godine, a čini mi se, da je bilo jučer. Bože moj! Ukrco se ja na jedan naš brigantin za mrnara. Još mi nije bilo punih dvaes godina. Te su godine

Mlečići navijestili rat Alfonsu, vojvodi od Ferare. Mi smo bili su osam naših brodova u to vrijeme baš u onoj luci. Kad, što ćeš vidjet, evo ti poruke kardinala Ipolita, zapovjednika luke, da ne smijemo otputovat, nego, da se spravimo za boj, jerbo valja da im budemo od pomoći. Kud ćeš sad! Nema, nego sveti Vlaho pomozi! Ajde iskrcaj brzo nešto *karga,* što smo imali i spravi se kako smo prije i bolje mogli za boj. Naši su se neki kapetani iskrcali na kraj, da upravljaju s baterijama, koje su bile postavljene usduž rijeke a drugi su ostali s nama. To je bilo kako jutros, a sutra vidimo suproj nama valjaju se uz rijeku mletački brodovi. Na najvišemu po krmi zastava sv. Marka, a na prednjemu jarbolu zastava admiralja Angjela Trevigjana. To nam je reko naš kapetan Luka Gjivov Sorgo, on je pozno zastavu. Do malo smo se sukobili. A ko bi vam pripovidio! Nema, braćo, nego sasto se grom i pako, nit se zna ni ko šija, ni ko vozi. Nakon dobre četiri ure ovijeh strahoća, pomoću božjom i našega svetoga Vlaha, Mlečići pobjegoše.

Starac je hotio još i dalje govorit, ali ga omete veseli klik:

— Evo je, evo je!

Iza rta svete Marije pomoliše bijela jedra sive galije.

Galija uljeze u luku, jedra se spuštiše, sidro se baci, a lagja i u njoj tri osobe upute se put mula.

Turo se svijet na igalu, ko će bliže lagji.

— Ne turajte se tako, čeljadi božija! stari će Marko.

Ali ko njega sluša! Lagja pristane uz obalu a na kraj stupi Luka Dobud, jedan od onih, koji su bili zarobljeni.

— Zdravo Luka! Kako si Luka? Gdje su naši? Jeste li se svi vratili? Jeste li zdravo? Nosite li krunu? Hiljadu ovakih pitanja obaspe Luku.

— Da imam sve one jezike, što je Bog poslo na apostole, mogo bi vam odgovorit. Pustite me, da malo odahnem, pak ću vam sve pripovidjet.

Dok je on to govorio, zgrnulo se sve što je bilo na obali oko njega.

— Slušajte dakle, počme Luka. Kad su nas ono odveli, mislili smo, da nigda više ne ćemo vidjet kuće. Ali, naša gospoda, Bog im naplatio, poslala brzo za nama Sorga i Gradi su dvije galije. Oni nas stigli baš pod Moluntom. Tužili se admiralju za sve, što se na Lopudu dogodilo. On se začudio, jer nije zno ni za šta, pa pito proštenje u Senata i naredio, da se sve naše vrati i da se puste doma svi zarobljenici. Ostali su samo neki naši i to za platu na našim galijama — poslije ću vam rijet koji — a to, da se pridruže onijem našijem, što se već nalaze u Africi. Pitali ste, što je s krunom? Kad su Sorgo i Gradi sve pripovidjeli admiralju, on naredi, da se odma donesu sve stvari zarobljene na njegov brod. Izmegju drugih stvari ugleda i Gospinu krunu. Tad naredi, da se razglasi po svijem brodovima, neka se javi oni, koji je digo krunu. Kad evo ti nekoga Marija Kolonija, bit će se nado, da će ga admiralj zato nagradit, pa se počeo hvalit, kako je on digo krunu. Znate li, što je admiralj učinio? Naredio je, da ga se odmah pred Gradi i Sorgom objesi na jarbol.

— Slava ti i hvala, blažena Gospe! ču se nekoliko uzdaha. Žene klekoše i plakahu, a muški skidoše kape i upriješe oči put neba.

— Tad nakrca, nastavi Dobud, sve u jednu ga-

liju i pošlje s njome svoga popa da preda sve naše stvari našoj gospodi u gradu. Senat ih primi u redu i evo ih sad šalje s nama, da svak uzme, što je čije.

U toliko je lagja išla tri četiri puta s kraja na galiju i s galije na kraj i iskrcala sve one, koji se bijahu vratili iz ropstva.

Nasta žalostan i veseo prizor na igalu: Žena grli muža, majka sina, sin oca, brat sestru, svi plaču, ali plačem veselim, plačem od dragosti.

— Imat ćete se kad izljubit, i izgrlit, bilo bi vrijeme, da idemo put kućâ, bit će ljudi možebit i gladni, ali nadasve umorni i sni, progovori stari Marko. Ali se i on okrene na stranu, jer mu se niz sijedu bradu prosu biser-suza. Sjeti se starac, kad su ono nazad dvanaest godina — 1526. — pošli pod Molunat deset velikih brodova, dvije galije, jedna fusta i osamnaest brigantina pod zapovjedništvom Marina Zamanje a šnjima zajedno i dvije mletačke galije, da istjeraju Môre*) iz dubrovačkih voda. Bio je tu i njegov jedinac, baš na Zamanjinu brodu. Pa kad su naši istjerali Môre, kojim je veseljem on svoga dragog jedinca čeko! Zno je, da nije poginuo od Môra, jer su Môri ispred naših pobjegli, ali nije zno, da je poginuo od kuge — u kam se uprla! Ove tužne uspomene porodiše onu jednu suzu. Ali kad bi je rasdrobio, koliko bi tuge, nevolje i gorčine u njoj našo! Više sadrži ona, nego sve more, kolikogod ga je na svijetu! Teško je, da stari mrnar proplače: njegove su suze povijest svega čovječanstva, koje trpi i pati!

Poslušaše starca i uputiše se na buljuke svak put svoje kuće: ondje četvorica, ondje petorica, ondje desetorica, idu svak sa svojijem milijem.

*) Crnce.

Malo su dana bili rastavljeni, ali je svaka ura bila godina a svaki dan vijek. Koliko je molitava i uzdaha bilo upravljeno svetomu Vlahu u ovo malo dana!

A sveti ih je Vlaho uslišio i utješio!

— A ko je kako sveti Vlaho, uzdahne stari Marko, pak se i on uputi put svoje kućice.

***

Drugi se dan skupiše sva braća, da odluče, kako će prenijet Gospinu krunu u crkvu i stavit je na staro mjesto. Neki tako, neki ovako, dok napokon ne uglaviše, da će je do prve Nedjelje spremit u kapelana bratsva, a u Nedjelju, da će je u svečanom ophodu preko svega sela prenijet iz kuće u crkvu i opet postavit, da resi kip »utješiteljice nevoljnijeh«.

Prvu je nedjelju iza ovog dogovora bio svečani ophod, kojemu je sudjelovao i sam ondašnji dubrovački arćibiskup Trivulcije, te se kruna postavi na svoje staro mjesto uz neopisivo veselje svega naroda.

Utok.

Dum Pero je Allegretti, kapelan bratstva Presvetoga Sakramenta sjedio za svojim pisaćim stolom i čito latinsku raspravu Stijepa Gradi »O sadašnjem stanju otomanske države«, koja je nazad malo godina bila štampana u Rimu, [1]) kad neko zakuca na vrata.

Digne se sa stočića i prigje k prozoru, da vidi, ko je. Ali je u toliko već djetić otvorio vrata, te čuje poznati glas Dum Mara Ferri, arćibiskupova kanćelara, gdje pita: »Je li doma Dum Pero?«

— Jesam, Maro, odgovori Dum Pero s vrata sobe. Što te lijepa k meni nosi?

Dum Maro se popne uza skale, te se rukuje s Dum Perom, na što ga ovaj uvede u sobu i zatvori vrata.

— Dakle, quid novi, [2]) priupita Dum Pero?

Dum Maro ga pogleda lukavo ispod oči, maši se rukom u špag, pa izvadi pismo, koje preda Dum Peru, te mu reče: »Eto tu, pa čitaj«.

Dum Pero uzme pismo, nakašlja se, te natakne očale, koje je čas prije digo, razlomi pečat i stane da čita.

Tek je prvu crtu pročito, pruži pismo Dum Maru riječima: »Slabih sam oči, nešto mi se bliješti. deh, pročitaj mi ti, što piše. Ti ćeš to lakše učinit, i onako ćeš bit ti to upiso«.

1) Gradius Stephanus Ragusinus: De presenti statu Ottomanici Imperii. Roma 1661.

2) Što je novo?

Dum Maro uzme spis, na latinskom jeziku sastavljen, te stane čitat na glas:

»Mi Petar de Torres po Božijoj volji i Apostolskoj Stolici dubrovački arćibiskup«.

»Pošto smo vidjeli i pomnjivo proučili današnje prilike naše svete majke crkve, nalazimo za shodno i umjestno, da M. P. Dum Petru Allegretti, prvome kapelanu bratstva Presvetoga Sakramenta u Dubrovnlku, zabranimo, da od danas unaprijed blagosivlja sa Presvetim Sakramentom, kako je to do sad bio običaj, svake prve Nedjelje u mjesecu jedan put s glavnih vrata stône crkve narod sakupljen pred crkvom, a dva puta narod, koji se nalazi u crkvi«.

»U isto vrijeme naregjujemo rečenome kapelanu kućni zatvor, jer je taj blagoslov prošle nedjelje bez naše dozvole podijelio«.

»Dano u Dubrovniku u našoj arćibiskupskoj palači 6. Veljače 1667«.

»Petar, dubrovački arćibiskup.«

Dok je Dum Maro čito, Dum Pero je pazljivo slušo, a kad ovaj dovrši čitanje, ironično usklikne:

— Amen!

Razumio je Dum Maro svu ironiju ove jedne cigle Dum Perove riječi, pa će lukavo:

— I ja govorim »amen«, ali ti ga reko i ne reko, amen valja da bude, kad je to arćibiskupova volja.

— Vidjet ćemo! odgovori lakonički Dum Pero.

Dum Maro ništa ne odgovori, već ustane, pozdravi Dum Pera i izagje iz sobe.

* * *

Kad je Dum Pero osto sam u sobi, prošeta se nekoliko puta gori doli. Napokon se zaustavi kod pi-

saćeg stola, sjede i uzme pero, da će nešto pisat, ali se predomisli, baci pero, skoči na noge i zazove djetića:

— Pavo!

— Što ste hotjeli, gosparu?

— Donesi mi štap i onaj debeli kaput!

— Sigurno je ko od braće rgjav, pak ga idete pohodit, upita znatiželjno Pavo?

— Rgjav nije niko, a ako se može rijet, da je ko rgjav, to sam ja. Skrojili su mi je! Ali ću ja ozdravit, hoću zaista! govorio je više za sebe Dum Pero i pri tom lupne jedovito nogom o tle, da se vas pod zatreso.

Naravno, djetić ga nije razumio, nego se u sebi krstio od čuda, misleći, da je u Dum Pera uljego — daleko ga kuća — sam nečisti.

— Još mi nijesi donio, što si tu smeten ko tele pred novim vratima? Da si mi odmah donio, što sam ti reko! razviče se Dum Pero.

— Pavo ode u obližnju sobu, da donese štap i kaput sve klimajući glavom i misleći: Što je da je, nije dobro, budi Bog s nami — i vas u strahu tri puta se prekrsti izgovarajući na vas glas riječi križa i otežući ih.

Dum Pero, koji je izašo u predsoblje, čuje gdje se Pavo krsti jedan put, drugi put, te promisli, ovaj ne će nikad ni svršit, pa zaviče:

— Nijesam te poslo, da se krstiš, nego da mi doneseš štap i kaput. Jesi li čuo ludove?

U toliko je Pavo već stojo pred njim s kaputom i štapom, a pri tom ga još sumnjivo gledo.

— Obuci mi to kaputa! reče Dum Pero i pruži desnu ruku, da uvuče rukav.

Do malo je Dum Pero zagrnut kaputom i visokim štampom u ruci hodio niz »Lučaricu«.

Zaustavi se kod predzadnjih vrata ulice i zakuca. Na prozoru se javi mlada Župka te upita:

— Ko kuca?

— Je li doma gospar Nikša? progovori s ulice Dum Pero.

— Jest! bje odgovor s prozora.

U čas se otvore vrata a Dum Pero uljeze i za sobom ih zatvori.

Na vrh skala se pojavi domaćin, gospar Nikša Gjivov Bona, pa kad ugleda Dum Pera, u šali će:

— Oli ti se šnjelo, oli te ko prevario, da umirem, pa me dohodiš ispovidjet?

— Ti si vazda pun šale, a meni je do nevolje i zato sam došo u tebe, da i ja i ti zajedno ispovjedimo [1]) nekoga trećega.

— Dakle i meni valja pod starost činit od ispovjednika! opet će gospar Nikša u šali.

Dum Pero, koji je već bio došo na vrh skala, uljeze ravno u sobu i reče gosparu Nikši:

— Hodi unutra, pak ćemo govorit.

Gospar Nikša naredi djevojci, da donese malo kotonjate i malvasije, pa uljeze u sobu.

— Dakle, carissime amice, [2]) koga to imamo ja i ti ispovidjet?

— Arćibiskupa! osječe Dum Pero.

Na te se riječi gospar Nikša zabezekne, stupi dva tri koraka natrag, pak će ispod glasa naglasivajući svaku slovku:

— Ar.... ći.... biskupa!?

---

1) Ispovidjeti u pravom smislu znači tal. *confessare*, a u prenesenom smislu znači izasovati koga; primjerice: »Ispovidjet ću ga ja kako valja«.

2) Dragi prijatelju.

— In manus tuas comendo[1]) ovo pismo, uzdahne Dum Pero i pruži gosparu Nikši gornje arćibiskupovo pismo.

Gospar Nikša prigje k prozoru, te stane pomljivo čitat slovo po slovo. Kad je pročito, stavi pismo na stô, pak će Dum Peru:

— Quid nunc faciendum, Reverendissime Domine?[2])

— Recurrendum usque ad Suam Sanctitatem Papam Alexandrum Septimum, et si id opus erit semel bis, ter et quinties![3]) odvrati Dum Pero, a dok je ovo govorio, glas mu je sve to jače rasto.

— Polako, moj dragi, i ja govorim, »recurrendum« [4]), ali ne valja bit naprasit, valja lagano i oprezno postupat, progovori tihim glasom gospar Nikša.

— Hm, polako, oprezno? ugrizljivo će Dum Pero. Dakle polako, a u toliko, i ako je arćibiskup, stranac je, zar ćemo puštat, da nam krnji naše stare povlastice?

— To ne, dragi Dum Pero. Ali, slušaj me. Ti si uzrujan, a i onako si vazda napržica. Opet ti govorim, ovdje valja polako radit i ne pretjerat: in medio tutus ibis.[5])

— Ali u našemu slučaju, sve me strah, gosparu Nikša, pokunjen redibis.[6]).

---

1) Predajem u ruke tvoje.
2) Što se ima sad činit, časni gosparu?
3) Valja učinit utok na Njegovu Svetost papu Aleksandra VII., pa ako bude do potrebe jedan, dva, tri i pet puta.
4) Valja učinit utok.
5) Sredinom ćeš najsjergunije ići.
6) Vratit ćeš se.

U to dogje djevojka s *gvantijerom*,[1]) a na njoj je bilo malo iskrižane kotonjate i mantale, dva dumanjska kolačića i srebreni kondir pun domaće malvasije. Postavi sve to na trpezu zajedno sa dvije kupice, te izagje iz sobe.

— Ti znaš dobro, što se dogodilo pokojnomu Dum Troju Jerovu? upita gospar Nikša.

— Znam! odgovori Dum Pero griskajući kotonjatu.

— Pa kad znaš, tad se još više čudim, zašto se žestiš. Kako je Dum Trojo umio lijepo bez ikakve buke izradit, da se zabrana ukine?

— Po putu Meda Ranjine, Jezuvita.

— Dà. Isti je arćibiskup bio zabranio Dum Troju, taman kako i tebi, a on je nastavio Ranjinu da pogje u njega u ime brastva, pak da mu razloži, kako taj običaj opstoji sve tamo od nazad preko sto godina, od kad je bratstvo. Ranjina je pošo, a arćibiskup je digo zabranu.

— Znam. Reko je Ranjini »lassamolo correre come è stato fin hora«,[2]) a sad opet zabranjiva!

— Znaš, koja je, Dum Pero, za danas ostavimo stvar, jer do po ure imam poć u Pregat,[3]) sutra je Nedjelja, pak ćemo ostat iza mise svi starješine bratstva i dogovorit ćemo se, što ćemo učinit.

— A nijesi vidio u pismu, ob talem causam me carceratum esse?[4]) Uprav nijesam smio ni sad izać, da dogjem u tebe, nego pošto stojimo u istoj ulici u susjestvu, neće niko ni opazit, promislio sam.

---

1) Gvantijera = služavnik, podnos.
2) »Pustimo neka ide, kako je bilo dosad«. Gornje se talijanske riječi nalaze u izvorniku u matrikuli, o kojoj kasnije.
3) Pregat = Consiglio dei Pregati (Vijeće Umoljenih).
4) Da sam za taj uzrok kažnjen zatvorom.

— Imaš pravo, nijesam se stavio. Sutra će nam rijet misu Dum Ivan, pak ćemo iza mise doć u tebe doma, te odlučit što se ima činit.

— Benissime, admodum Reverende Domine, [1]) samo nemojmo da se stvar odulji, odvrati Dum Pero, te se rukuje s gosparom Nikšom i ode.

*
* *

Bratstvo Presvetoga Sakramenta bje učinjeno u Dubrovniku u šesnajestom vijeku. Statut bje potvrgjen dne 22. Ožujka 1569. od Senata. Iznimka je, da je Senat potvrdio ovo bratstvo, jer je te potvrde obično davalo Malo Vijeće. Bratstvo danas ne opstoji, prestalo je ulaskom Frančeza u Dubrovnik. A bilo je ugledno ovo bratstvo, jer nalazimo, da su morali svake godine biti upravitelji šestero vlastele, tri popa i tri gragjanina. Matrikula se nalazi u mjesnom biskupskom arhivu, a nosi naslov »Cap(itolo) Mag(giore) 1668.« [2])

*
* *

U Nedjelju na prvi Ožujka 1667. reče Misu za ovo bratstvo drugi kapelan bratstva, Dum Ivan Bianchi.

Iza Mise odoše starješine u Dum Pera doma, da se posavjetuju i odluče, što će i kako učinit glede navedene arćibiskupove zabrane. Nijesu bili prisutni svi starješine, jer je šesti vlastelin bio nešto malo dobar, treći se gragjanin nalazio na moru, a treći je kapelan bio zaposlen oko jednog brata, koji se nalazio na umoru. Broj je starješina ipak bio zakonit, te se je moglo viječat.

1) Dobro, Velečasni gosparu.

2) Imo sam je za ovu radnju na raspoloženje uljudnom predusretljivošću M. P. Dum Nika Gjivanovića, vrijednog gradskog paroka, koji se i sam mnogo bavi povješću našega staroga grada. Na ljubavi najtoplija mu hvala!

U Dum Pera dakle dogjoše ovi starješine: Šiško Nikov Bucchia, Palo Božov Saraka, Marko Lovrov Sorgo, Andro Palov Pozza, Nikša Gjivov Bona vlastela, te drugi kapelan Dum Ivan Bianchi i gragjani Ilija Veseličić i Frano Allegretti, Dum Perov rogjak.

— Dobri ste došli! dočeka ih Dum Pero. Bit će vam pripovidio gospar Nikša, da ja ne smijem iz kuće.

— Reko nam je! odgovori dubokim glasom Pozza. Valja za ovo providjet.

— I to što prije! presječe ga Dum Pero.

— Ja bi da odmah sastavimo utok, što ti se čini Andro? reći će Sorgo Pozzi.

— Utok, utok, to se zna i to oštri utok ravno na Papu, osječe Dum Pero.

I ja sam za utok, umiješa se Nikša, ali ne na Papu, nego na arćibiskupa. On je izdo zabranu, on je može i dignut. Ako tu ne uspijemo, tad je vazda na vrijeme, da učinimo drugi utok na Papu.

— A u toliko ja ne smijem iz kuće! usklikne Dum Pero!

— Ne dô Bog gorega zla, dragi Dum Pero! Mi ćemo učinit razložiti utok i predat ga arćibiskupu, a on će ga, uvjeren sam, riješit povoljno. U toliko se ustrpi, jer znaš onu našu staru: »Strpljen, spašen«, odvrati mu Nikša. Zatim se okrene Dum Ivu i reče mu:

— Ja ću ti kazivat u pero, a ti sjedi pa piši.

Dum Ivan sjede za pisaći stol, a Nikša počme:

»Illustrissima et Reverendissima Dominatio Vestra!«

»Cum fuerit et sit verum quod ab immemorabili et a quo errecta est in hac Civitate Vetustissima et . . .« [1])

1) »Častno i Ugledno Vaše Gospodstvo!«

»Pošto je to bilo i istina je, da od pamtivijeka i odkad je

— Da nu, Nikša, prekine ga Saraka, mi ćemo svi izać amo u drugu sobu, da vas ne ometamo, a kad budete gotovi, zazovite nas.

Na te riječi svi izagjoše iz sobe, osim Nikše, koji je govorio i Dum Iva, koji je piso.

Nakon dobre ure otvori Nikša sobu pa zazove one, koji bjehu izašli, da dogju čuti utok.

Oni stupiše u sobu, a Dum Ivan im pročita jasnim glasom utok, na što ga svi odobre i potpišu i odluče, da će ga Nikša glavom predat Franu Radeljeviću, državnom kanćelaru, da ga on paka preda Dum Maru Ferri, kanćelaru arćibiskupske kurije, te se zatim rastadoše.

***

Sutra je dan pred podne hodio Radeljević da preda Dum Maru utok, koji mu je isto jutro predo gospar Nikša.

Taman ispred stône crkve susrete Dum Mara, gdje ide praćen od dva klerika. Tu ga zaustavi, te mu preda utok i reče:

— Baš sam hodio na kuriju, da ti ovaj utok predam, ali pošto sam te ovdje susrio, pištedio si mi put, evo ti ga predajem, a svjedoci su ta dva djaka, što su s tobom, Frano Antunov i Miho Atilić, ja ih poznam oba.

Dum Maro primi utok i ode svojim poslom.

***

U matrikuli se ne nalazi, kako je bio ovaj utok riješen, ali po tome baš sudim, da nije bio riješen nikako, nego ili se bacio ad acta a kapelan dijelio i na dalje pomenuti običajni blagoslov, kako su ga nazvali

---

sagragjena u ovom starinskom gradu...« Ovako glasi početak utoka u izvorniku.

u utoku »dictam antiquam consuetudinem«, ili je ona velika trešnja, koja je nadošla mjesec dana iza ovoga (6. Aprila 1667) omela riješenje.

Čiji su dinari?

I.

Pred večer jednoga aprilskog dana godine 1667, one kobne godine za Dubrovnik, spiješila je putem, koji vodi iz grada u Gruž, Milica kći Ivana Matijaševa iz Smokovljana. Išla je sama a nosila je pod pazuhom oveću vrećicu. Kad je došla na raskršće kod »Tri Crkve«, naljeze na skup ljudi, megju kojim bijahu fra Ivan iz gruškog manastira i gruški paroh Dum Frano Ričardi.

— Hvaljen Jezus! nazva im Milica, te ni ne čekajuć odgovora, hotjaše da nastavi svoj put.

— Vazda budi! odgovori joj družina, a fra Ivan će:

— Čekaj, Milice, ne trči tako, ne će puta nestat! Što to nosiš pod pazuhom?

Milica se zaustavi te nasloni vrećicu na obližnju megju.

— Nosim, oče, ovo moje malo repâ i moje pokojne sestre Radosave, što je onomadne poginula u trešnji, kad je pala Dum Vicina kuća.

— Otvori vrećicu, neka vidimo! Zapovidi joj Dum Frano.

— Nemojte, dumo, Bog Vam dô, da otvaram. Prvo, jer mi je hitnja, ne bi se rada odocnit, a drugo, što ćete brčkat po ovo jadne moje sirotinje?

Dum Frano joj ništa ne odgovori, nego naredi jednomu od družine i to Petru Ljubišiću, da otvori vrećicu.

Ovaj pristupi k vrećici, turne Milicu, te stade odriješivat.

Dum Frano i fra Ivan pretraživahu sve komad po komad. Kad su došli do blizu dna vrećice, fra Ivan izvadi jedan svežanj zamotan u napicu.

— Što je ovo, Milice?

— To su dinari moje pokojne sestre, oče!

— Da vidimo, koliko ima?

Obojica stadoše brojit i nabrojiše 250. dukata, sve u grošićima.

— Okle ti ovi dinari, pravo reci? zapita je Dum Frano.

— Ajmeh meni, zašto me jadnu mučite! To su dinari moje pokojne sestre, kako sam vam već rekla.

— A okle njome, jednoj djevojci, ovoliko dinara?

— Pokojnica je služila punih 26. godina u dumana sv. Andrije na Pilama, reda sv. Benedeta. Malo sedmica prije velike trešnje, ostavila je tu službu te pošla u Dum Vice, prijašnjeg kapelana manastira sv. Klare.

— I dobila je za 26. godina službe osim hrane, obuće i stana još i ovoliko dinara, je li?!

— Ne. Nije joj to samo od plate. Ona je za svoj račun tkala, a što bi joj ostalo od njezina dijela ulja, vina i kruha, to bi prodavala, te je tako osim plate dobivala svegj barem drugih 10. dukata na godište.

— Pa kako su se ovi dinari sad našli u tebe?

— Oh Bože moj, jadna ti sam, odocnit ću se u Gruž! Ma kad hoćete i to znat, čujte: Kako ste već čuli, ona je od dumana pošla u Dum Vice i ponijela sobom dinare. Pri onoj strahovitoj trešnji pala je Dum Vicina kuća. Ja sam odmah sutradan pošla na ruševinu, da vidim, što mi je od sestre, te, ako je umrla,

da je ukopam. I eto sam je na žalost našla ispod ruševina mrtvu. Prekopavajući našla sam ove dinare zamotane kako vidite. Znala sam, da su njezini, pa sam ih uzela. Pobrinula sam se za njezin ukop, a sad idem doma. Nego puštite me, Bog vas pomogo, zateć će me noć na putu, jadnoj meni!

— Ti hajde i nosi tvoju robu, a dinari će ostat u nas! odgovori joj fra Ivan.

— Nemojte za miloga Boga! Nije to lupeština, nego teškim i krvavim trudom zasluženi dinar. Zašto ćete, meni siroti, to dignut?

— Zato, jerbo tvoje nije, a čije je, vidjet će se. Ti hajde u miru božjemu tvojim putem!

Vidje Milica, da joj je zaludu svaka molba, a silom ne može ništa. Što će? Složi robu, koju je Petar izvadio, u vrećicu, zaveže i plačući se odaleči. Nakon malo koraka stane, pa se okrene Dum Franu, te će kroz suze:

— Božja će vas ruka stignut za današnju nepravdu, a netom dogjem doma, poć ću se tužit biskupu u Ston.

Zatim se okrene te, proklinjući i fratra i popa do devetoga koljena, nastavi svoj put.

II.

— Što misliš, okle joj ovi dinari? zapita Dum Frano fra Iva, kad se Milica udaljila.

— Lupeština je svakako. Oli ih je pokojna Radosava ukrala u dumana, oli u Dum Vice; oli ih je Milica ukrala u kući, gdje je služila.

— Što ćemo š njima?

— Dat ćemo ih starješini manastira u Gružu, neka čini od njih, što zna.

Milica se u toliko usput zaustavila u manastiru u Gružu i suzama na očima pripovidjela starješini, kako su joj u »Tri Crkve« na silu oteli svežanj s dinarima. On joj obeća, da će razvidjet, što je u stvari, te je osokoli da se ne žalosti, jer pravedna mùka ne može poć izgubljena, veljaše joj.

Dum Frano se i fra Ivan rastadoše od ostale družine te ravno u manastir, gdje starješini pripovidješe, kako su zaplijenili svežanj novaca, 250. dukata na broju, koje je zaufano Milica negdje ukrala, te mu ih predadoše.

Fra Antun ih nije hotio primit, veleći: »Kad ste ih vi dvojica zaplijenili, neka stoje u jednoga od vas, dok se ne razbistri, ako bude moguće, čiji su.

Dum Frano tada zgrabi svežanj iz ruka Fra Iva, te jedovito lupne njime o stol vičući: »Ostavite ove dinare, oni su ukragjeni u svete Klare!«

— Neka stoje u tebe! odvrati mu fra Antun.

— Ne, ja ne ću, da budem čuvar tugjih ukragjenih novaca. Ovo je siromaška mùka, neka siromasima i pogje! I tako ih ima iza trešnje sila božja bez kuće i kućišta i bez korice kruha!

To izreče pa otrča niza stube, te pred crkvu.

Tu se bijaše sjatilo nekoliko bijednika, koji svaki dan na ovu uru dolažahu, jer im dobri fra Antun dijelijaše kruha i po koju mincu. A to sve bijahu oni nevoljnici, koji ostadoše iza trešnje bez igdje ičesa, goli, bosi, gladni i žedni.

Dum Frano pristupi k njima, razveže svežanj, te će:

— Evo ćete danas primit više nego obično. Jedno se čeljade — Bog mu prosvijetlio pamet! — pri ovoj teškoj nevolji, što je naš grad zadesila, hotjelo

okoristit siromaškom mükom, pa je ukralo ove dinare. Ovo je vaše! Trud je ovo siromašicâ dumana svete Klare. Njih više nema. Dijelom su poginule, a ono malo, što su ostale, pobjegoše u Jakin. Pravo je dakle da siromaški trud siromasima i pripadne! Evo ga vama, a molite Boga za dušu onega, čigovo je bilo!

— Bog te pomogo! Bog te blagosovio! odvraćahu oni nevoljnici, a Dum Frano dijelijaše svakomu od njih po nekoliko grošića.

Kad je sve razdijelio, vrati se u manastir, pak će fra Antunu:

— Eto, dinare sam vratio onemu, čigovi su bili!

Fra Antun ne htjede progovorit ni crne ni bijele, već samo učini znak glavom, kô da hoće rijet: »Eto te tamo, to moj poso nije!«

Dok su se gruški siromasi taj dan veselili na tako obilnom daru i blagosivljali darovatelja, Milica je spješila put svoje kuće plačući i proklinjući.

I tako se na Dum Frana u isti čas slijeto i blagoslov i kletva nevoljnika!

Blago se onomu, koga nevoljnici blagosivljaju, ali jaoh se onomu, koga proklinju. Pravedna se kletva i do Boga čuje, a u narodu se govori: »Ne bih rada, da me kogod vele ni blagosivlja, a kamo li da me prokune«!

Čiji su bili dinari?

Je li bio pravedniji blagoslov oni siromaha ili kletva Milice?

III.

Na 22. Maja 1667. pisaše gradski paroh Dum Ivan Andrijašević pismo prijatelju Mitru u Foču. Kad ga je dovršio, zazove sestru Mariju, te će joj:

— Evo sam baš dovršio knjigu za Mitra. Slušaj što mu pišem!

Te stane čitat:

»Primih vašu pridragu pisanu dd. 30 Aprila kojoj se veoma srčano obeselih, čuvši vaše dobro zdravlje hvala Gosp(odin)u Bogu. Što da vam pišem od mene u svakoj tuzi, i nevolji i u suprotivah od ovega svijeta, budi hvaljeno ime Božije, u komu vam srčano zahvaljivam na karitati (= milostinji) što me ste pomogli u ovu moju tužnu tugu. Do mi je Gosp(a)r Ilija Veseličić tridesti dukata, Bog vam do što u njega žudite. Gosp(odi)ne Mitre u veće mojijeh pisah vam svu partikolaritat (= potankost) ma vidim da žudite čuti gdje Stijepo i Nika poginuli. Stijepo je poginuo oko male Braće s dijecom igrajući se, a Niku sam danaska iznašo na korti (= dvorištu) od kuće, ne bivši mogo od prije kopati, bivši još oganj bio, da je sve izgorjelo, ni mogo naći prstena ni nikakvie(h) stvari, negoli bagatela (= sitnica) kako ćete ako Bog da vidjeti, zašto držim da ćete doći do ovamo; i što ćete veće truditi za koga li negoli da počivamo u našu staros, i pasavamo (= prolazimo) kako uzbude volja Svemogućega Gosp(odin)a Boga. Gosp(odin)e Mitre a što mi pišete za libra (= knjige) od konata (= računa) ili da vam pošljem rečena libra ili kopiju (= prepis), pisah vam ispočetka da ja iz kuće naše nijesam rekupero (= spasio) mogu rijeti ni jednu dlaku bivši se sve užeglo i učinila se kuća klačina. Zaludu siromah spengjo (= potrošio) veće 24 dukata, hvala Bogu; zato nije nikakva libra nego V. G. lijepim načinom rekuperate sve iz ruka Ivana Bratoša i uzmite sve prid vas, da vi što činite dobro ste učinili, navlaštito one 80 vrijeća vune što je od lani ostalo u Pa-

zaru činite ih uprtiti i platiti kiriju do Foče a ja ću amo provigati (= nabaviti) i još njeke Bivolile kako sam do komešion (= narudžbu) Dragutinu kramaru da učini senje (= znakove) vaše i stavi još suviše Mihoča Andrijaševića M. + A., da ne bi amo ko pretengjo (= zahtijevo) bivši u kući sve izgorijelo a u Divoni ukrali četiri Bale (= omota) Svite, i to se ne može naći. U onu furiju (= žurbu, hitnju) ko je mogo krasti svak je kro, a ja tužan nijesam zno, da će otvoriti Divone, zašto se nijesam nado. Tolikodjer uputite Bivolile od ovega godišta i staviti rečene senje naše i Mihočeve i teškeru učinite na ime Mihoča Andrijaševića. Pisah vam da će tamo Mihajlo doći: zato ne će da otide zašto ne ima kumpanjije (= društva), koje vas molim za ljubav Božiju nemojte to pustiti nego rekuperate ne imavši nikoga izvan Boga i vas u koga se uzdam. Aposta (= navlaš) sam pisao Ivanu Bratošu da sam rekupero libra neka bi sve prikazo i nami prido, zato mu i vi možete rijeti i staviti Boga prid oči, i rijeti mu nemo(j) da se Bog gore rasrdi i da pošljem iz Rima proklestvo. Ja vam se s mojom nevijestom tužnom priporučivamo, moleći vas kadara naše posle opravite i ovi naš interes,(= probitak) spravite se za doći amo. P(ozdravlja) Vas i jedan i drugi Mihoč i Frana i Anica i od srcem (?) Mara. Svikolici i oni su svi stropijani (= smeteni) kako su ih vadili ispod kamenja. Naša nevjesta Anica P(ozdravlja) Vas i priporučiva se. I ne drugo. Ostajemo moleći Gosp(odin)a Boga za vas a vi za nas i Bog s vami.Molim vas ljubite mi ruke Gosp(ar)u Antunu Resti«.*)

*) Izvornik se ovog pisma nalazi u rukopisnoj knjizi »Pro(cessus) 1667«, koja se čuva u starom nadbiskupskom arhivu. Naravno, promijenio sam ortografiju a dijelom i interpukciju.

Taman dospio čitanje, a neko zakuca na vratima od kuće.

Marija pristupi k prozoru, te vidjevši ko kuca, potegne konop, da se vrata otvore, a bratu će:

— Evo dolazi k nama Milica, djevojka pokojnoga gospara Vlagja Gozze.

U to se oglasi Milica iz predsoblja:

— Je li doma gospar Dum Ivan?

— Jes, — odgovori joj Marija, — uljezi! te otvori vrata Dum Ivanove sobe.

— O, ti si Milice! Što je novo? Što te dobro k meni dovelo? zapita je Dum Ivan podižući očale.

— Nikakvo dobro, nego jad i nevolja! gosparu Dum Ivane.

— Vjerujem ti! Nema ga danas u Dubrovniku, ko može rijet, da mu je dobro iza kako nas je Bog onomadne onako strašno pohodio.

— Dobro govorite! Ali opet fala Bogu! Što je od Boga, Bog dô, Bog i uzô, ma su teški oni jadi, što ti od iste čeljadi dohode. I mene su teško ucvijelili, zato sam k Vama i došla.

— Ko?

— Od koga se nijesam ni u snu nadala, da bi to mogli učinit: pop i fratar.

— Pop i fratar?! u čudu će Dum Ivan, pa se namjesti u stolu, da pomnjivije čuje.

— Pop i fratar, govoriš? Gdje to, zašto, kako?

Milica tad pripovjedi Dum Ivanu, što joj se pred malo dana dogodilo, pa zaglavi:

— A sad, ako mi Vi ne pomožete, nemam nikoga drugoga osim Boga.

Dum Ivan se duboko zamisli, pak će joj nakon male stanke:

— Nije sad vrijeme zgodno. Još je sve u gradu u neredu. Niko se još nije iza onoga teškog biča božjega razabro. Zato stvar za sad ostavi, ja ću u toliko malo poviše toga promislit, a najavi mi se opet gdjegod tamo, ako dočekamo, po svetomu Vlahu.

Milici se činjaše prem dug ovaj razmak i hoćaše, da nešto progovori, ali je Dum Ivan prestigne:

— Čitam ti ja na licu, da ti je prem dugo čekati, ali, moja draga, ko čeka i dočeka. Kako sam ti reko, sad bi bilo sve zaludu, zato budi mirna i hajde doma, a čini mi se vidjet, kad ti rekoh.

Vidje Milica nije kud kamo, nego lijepo zafali Dum Ivanu, suznim mu se očima preporuči, pozdravi ga i ode.

IV.

Dani prolažahu jedan za drugim. Progje ljeto, progje jesen, a i zima bijaše već skoro na domaku, kad se Milica povrati u Dum Ivana.

U toliko se svak onaj, ko je iza trešnje preosto, primirio. Grad se od ruševina dobrahno očistio, svakidanji se rad opet nastavio. Na ruševinama se starog Dubrovnika počimaše pomalo dizat novi.

Izmegju ono malo vlastele, što je preostalo, nalazaže se i stari senatur Seko Jerov Gozze.

Dum Ivan naputi Milicu k njemu, pošto je on »čovjek od zakona«, a reče joj, da je on već š njime progovorio o stvari.

Milica na to zafali Dum Ivanu i odmah ode u gospara Seka. On joj reče, da mu je Dum Ivan dogogjaj pripovjedio, ali da bi hotio čuti iz njezinih usta sve tančine o tome. Ona mu tad sve po istini ispriča. Dok je govorila, gospar je Seko sve pomljivo

slušo, samo bi gdjekad obrve namrštio. A kad je dovršila, pruži joj jedno pismo, da na dnu istoga učini križ, veleći:

— Ne boj se! Tvoji dinari ne će propasti, spavaj zato s uha na uho!

Sutradan odmah sastavi tužbu proti fra Ivanu i Dum Franu, te je preda crkovnoj vlasti.

Prošlo je od toga vremena nekoliko mjeseca kad jednoga dana primi gospar Seko poziv za raspravu vrhu ove tužbe. Odmah obavijesti Milicu, da i ona dogje taj dan na raspravu.

U naznačeni dan ona dogje, te kad je bila urečena ura, uputi se a š njom i gospar Seko u nadbiskupsku palaču na raspravu.

Rasprava se je vodila redovito. Na upit, ko bi mogo svjedočit, da je Radosava zaslužila u dumana toliko dinara, odgovori Milica:

— Iste dumne kod kojih je služila. Ima ih četiri, jer su ostale poginule u trešnji, a ove se sad nalaze u Stonu u manastiru svetoga Nikole, kamo su se nakon trešnje zaklonile.

Dubrovačka duhovna vlast tad odredi, da se svi spisi ove parnice pošalju stonjskom biskupu, e da tamo budu ispitane svjedokinje.

I zbilja na 28 Novembra 1868 tadanji stonjski biskup, Petar Lukari, ispitivaše vrhu ove parnice. Svjedokinje dumne bijahu: Jere Ričić, Cecilija Gozze, Ane Zamanja i Frančeska Červa.

One suglasno pod zakletvom izjaviše, da je pokojna Radosava, kad je njihovu službu ostavila, iznijela barem dvijesti dukata.

Ujedno sa ovim upisanim ispitom vrati Lukari sve spise u Dubrovnik, gdje duhovna vlast presudi,

da dinari pripadaju Milici, a da joj ih moraju naknadit Dum Frano i fra Ivan..

— Bogu hvala, uzdahne Milica, kad joj je gospar Seko rastumačio presudu, evo vidim, da pravedna müka ne može poginut!

Malo iza presude Dum Frano joj nadoknadi dinare, a je li pako on polovicu naplatio u fra Ivana ili koliko — nijesam tražio u knjižurinama ni ja, a ne će bit zaista ni Milica!

Vjęštica.

U crkvi je sv. Ivana na Konalu zvonila misa prvi put. Žene se počeše kùpit pred crkvu i čekahu, kad će misa započet.

— Dobro jutro Mare Perova, kako si? javi se Made Senkinja jednoj od sakuplienih žena.

— Slabo, Made, zaisto. Evo ima nekoliko vremena, da sam ni živa ni mrtva. Samo što je duh u meni. Ne znam, što mi se ovo dogodilo!

— Uh jadna, koja te to nevolja stigla? A gdje najvišu slabost ćutiš?

— Po svemu životu, ma nadasve u prsima. Nešto mi teško pritiska prsi, a sve mi se čini, ko da sam bez srca.

Made se na ove riječi prekrsti, pa će:

— U kam se uprla, to ti je kakva vještica izjela srce.

— I ja o tome sve mislim, a sumnjam i koja e, da Bog da joj prošo Petak preko Subote!

— Pa kad znaš da je tako, moja Mare, tu ti nema drugoga ni boljega lijeka, nego dozovi Mariju Vilenicu s Orašca, ona će te ozdravit kako rukom.

— Hoću, draga sestro, poručit ću joj odmah danas, da dogje u mene. Ovako više ne mogu. Jedva se mičem, putem ću dušu puštit.

Made je baš htjela da joj pripovidi, kako je nedavno ova Vilenica ozdravila Kätu Konavoku, ali u to naljeze Marija žena Iva Stražanina. Uprav je zinula,

da se javi Mandi, kad Mare Perova stupi preda nju, pa će osornim glasom:

— Vještice gadna, s vragom si se sdružila pa činiš čari, a još imaš obraza da u crkvu dohodiš!

Sve se tu skupljene žene okrenuše, da vide, komu to Mare govori, pa kad vidješe, da psuje Mariju, neke zaklimaše glavom, druge se u sebi prekrstiše, a neke opet pljunuše, dočim Nike Barabantova izgovori na po glasa: »I o grm i o trn, a ne u Pulju pod orah«. [1])

— Bit ćeš ti vještica, pasja ženo, pa hoćeš, da drugoga klevećeš, e da možeš bolje zlo činit, a ja nijesam vještica, nego dobra kršćanka, odgovori joj Marija.

— Jesi, jesi vještica, u lice ti govorim. A samo te obličje izdava: crni ti je madež na lijevoj strani naustnice. [2]) Izjela si srce tolikoj djeci i čeljadi pa i Radu crevljaru, a i na meni si učinila čari. Javit ću te, gdje treba, pa će ti udarit po obrazu pečate, da te vas svijet pozna, da si vještica, neka se može uklonit od tebe i da blagoslovi kuću vodom krštenom i tamjanom, da ne činiš zla po dobrijem kućama, gnusnice jedna!

— Ne služi, da me ti javiš, javit ću se ja i sama i tužit tebe za te sramotne klevete, pak, ako me na-

1) Narod priča, da se vještice kûpe u Pulju pod orah, a tamo da lete na metli. Dok se mažu masti, koja im dava tu snagu, da mogu letjet, govore: «Ni o trn, ni o grm, nego u Pulju pod orah«. Zato narod obratno vješticu kune, biva: «I o grm, i o trn, a ne u Pulju pod orah«.

2) Narodno je vjerovanje, da je svaka ona stara žena, koja ima crni madež na lijevoj strani naustnice, vještica.

gju krivu, neka me sude, a ako pravednu, neka me obrane od takijeh potvorština.

Bile bi se one još karale i pregonile, da nije misa po treći put zazvonila, te se tako jedna po jedna ušuljaše u crkvu. A svaka je za stalno držala, da je i na njoj Marija Ivanova učinila čari, jer, da si kojumudrago od njih taj čas zapito, kako se ćuti, svaka bi bila odgovorila, da ćuti, da nema srca.

* * *

I dan danas vlada u narodu sujevjerje o vješticama, toli više nazad četiri vijeka! Da je ova misô ukorijenjena u narodu, svjedoči nam obilatost imenâ za njih: vještica, vještičina, vještičetina, coprnica, kamenica, konjobarka, ordulja, rogulja, mòra, magjionica, vilenica i slična.

Ovo je sujevjerstvo od davnih davnina rašireno po svemu svijetu. Koliko i koliko ih se spalilo radi toga, što su bile vještice! Za turskoga gospodstva u Bosni i Hercegovini, bacili bi u rijeku onu, na koju bi sumnjali, da je vještica. Ako bi potonula, znak je, da je vještica, a ako bi ostala na vrh vode, nije. Koliko ih je na ovi način poginulo! Koje dakle čudo, da »i mala toli obrazovana i upitomljena dubrovačka država ne bi poštegjena onijem ostatcima superesticije, od kojih bolovahu sve do XVIII. vijeka i najnaprednije evropske države, progonstvom naime vještica«. Ipak su se samo dvije istrage vodile od dubrovačkog kriminalnog suda proti vješticama. Prva ovaka istraga spada u godinu 1660, a to je prvi slučaj, koji se od pamtivijeka pojavi i to u Janjini na Ratu. »Bi prijavljeno naime Janjinskom kapetanu Ivu Nikole Gučetića, da se nalazi u njegovom području *vilenicâ,* te bi jedna od ovijeh pred njega dovedena, koja prizna, da

ih ima mnogo, a imenova ih devet. Od ovijeh dvije ispovjediše, da su *vilenice,* dočim ostale porekoše, te ih kapetan sve posla u Dubrovnik, gdje im zametnuše istragu«. One dvije, koje priznaše biše od Senata osugjene na smrt, da im se lješine spale, a one ostale, bijahu metnute za po ure na torturu, ali ipak ništa ne ispovjediše. Gjono Gradić se je protivio ovoj osudi i predloži, da spisi budu poslani Arćibiskupu, da on ispita, ima li tu kakove jerezije. Tako bje učinjeno, premda se tome protivio tadanji knez Luka Gučetić. »Vilenice priznaše krivnju pred duhovnom oblasti i nabrojiše više zločinstava nego pred civilnijem sudom. Tada arhibiskup dade ih pratiti u crkvu, gdje bi čitana istraga hrvatski *(in lingua nostra),* a vilenice pred narodom opozvaše svoje praznovjerje«. Iz crkve bješe dovedene nase u tamnicu. Jedna se pokaje, a druga usprkos svijem opomenama jezuvita Meda Ranjine »ostane tvrda te se dade silom dovesti na stratište, gdje biše objesene«.

Drugu ovakovu istragu povedoše isto kriminalni suci godine 1689 proti Vici Antičinoj iz Prizrena i Kati Nikolinoj Kilina iz Županje, koje je prijavio, da su vještice, Janjinski kapetan Vlagjo Bunić. Prva umre u tamnici još dok je istraga trajala 27/1 1690, a druga bje osugjena osudom 26/5 1690 »da ima biti sprovedena kroz grad, šibana na brlini, žigosana tri puta, na čelo jedanput, a dva na obraz te poslije izagnana«.

Ove je dvije istrage vijerno opiso blagopokojni Dr. Kosto Vojnović u CXXI knjizi »Rada« u radnji »Crkva i država u dubrovačkoj repuplici«, odakle i izvadih gornje podatke i navode.

*
* *

Pretražujuć po rukopisima negdašnje dubrovačke nadbiskupije, namjerio sam se na treći ovaki proćes, koji se vodio godine 1671, ali ne od državne, nego od crkovne vlasti. Nalazi se u rukopisnoj knjizi »Pro(cessus) 1670«. Nema drugo, nego ispit nekijeh svjedokâ. Nije ni svršen, nego je ostavljeno nekoliko lista papira u bijelu, moguće nakanom, da se nastavi. Nastavio se nije, jer će se bit po svoj prilici spisi bacili ad acta ili prošli državnom sudu.

Proćes je zanimljiv koli radi suštine stvari, toli i radi jezika, jer su svjedoci ispitani hrvatski.

Evo te ispite prepisujem od riječi do riječi kako su u pomenutoj knjizi napisani, a promijenio sam samo ortografiju i donekle interpunkciju.

Da se razlikuju od mojih nadodataka označit ću ih navodnim znakovima.

*
* *

Marija je velikim nestrpljenjem čekala da svrši misa, bila bi rada, da se i na preskočke svrši.

Netom je pop prekrstio, ona se diže, te ravno u arćibiskupa, pa mu se potuži, kako je Mare Petrova potvorila, te ga zamoli, da povede istragu, gdje će se dokazat, da ona nije vještica.

Arćibiskup je posluša, te zametne istragu i zazove prvu Maru Petrovu, da reče, zašto je Mariju nazvala vješticom.

Ona dogje na 6 Srpnja pred istražno povjerenstvo, te pod zakletvom reče:

»Ja poznam Mariju Ivanovu er stoji blizu nas. Istina je, da sam joj govorila, da je vještica i da čini čari, er ih je na meni učinila; er osam dana jes, da sam bila nemoćna i dozvala je sam dva puta a treći je put došla i donijela u čašici od oskla i smrdjelo

je, da se nije moglo stat od smrada i učinilo mi je vele veće bolesti i dozvala sam Vilenicu Mariju s Orašca, koja je sada na Pločah i razapela mi je prsi i rekla mi je prvo: Je li ovo miserija [1]), da je ovako mlado čeljade oborila. Paka mi je rekla: Tužna ženo, izvadila ti je srce i ožičicu. Imaš ovdi u selu jednu gnusnicu, koja vam će doć svijem vrha. Paka tá žena s Orašca naredila mi je pit smolu od brštana, rusnice i moška i uvariti mliječera gdje ne vidi mora, da ti svare u vodi i da ti stave na srce. I tako sam učinila i ozdravila. I rekla mi je: Ako od tega ne ozdraviš, ja ću ti donijet ili poslat nješto da popiješ«.

Iza ovoga preslušanja otišo je nuncij komisije u kuću Marije Ivanove, da je pretraži. Pri pretrazi nagje pet posuda punijeh nekakvog *ungventa*, koje sobom odnese.

Na 11. istoga mjeseca bje preslušana Katarina Radova, koja reče:

»S okasijoni [2]) er moj muž Rado lani na Stjepanj dan paso [3]) pred kuću Marije Ivana Stražanina pitajući u nje ličencu [4]), da pasa [5]) priko nje dvora, ona, kako isti Rado povijeda, skočila je iz odra i počela njega bit štapom u sjeni od ljepirice govoreći mu: Ovo ti čine vještice. A paka joj se sin skočio s mačem i tio ubit rečenoga Rada. Kako se je paka smrklo, razbolio se je i počeo govorit: Ajmeh, ajmeh umrijeh, ne ćutim srca! Ja sam zazvala susjedu Madu, er se paraše [6]), da će umrijeti, koja dogje i pomože mi oko

1) Bijeda.
2) Zgode.
3) Prošo.
4) Dopust.
5) Progje.
6) Činjaše.

njega noseći octa i trući ga. Paka sjutra dozvali smo liječnika, koji je naredio nešto, da popije i učinio mi je čitulicu [1]) i ponijela sam je u Vinčenca spičara. I prvo mi je reko, da ne ima onega, što bijaše naregjeno, paka mi je do i uzeo šeset dinara. Ja mu sam to dala popit i bolje mu je učinilo. I za ti suspet [2]) ja sam od tada bila s njom u svagji. Nisam s njom govorila, er sam suspetala [3]), da mu nije što učinila, bivši još odavna čula, da je vještica od veće čeljadi. Šes mjeseca nazad jedan dan hodeći ja na misu u gjardin [4]) Mihoča Kurkuta i tako čekajući misu, rečena Marija Ivanova hodeći i ona iz doma na misu, dogje na vrata nje kćere Marije, koja se bila udala. I tu došla je oko mene govorit mi dobre riječi, da se umirim. I ja sam govorila lijepo s njome. Malo poslije, gledajući ja, idu li čeljad na misu, ona stojeći na rečenijeh vrati s kćerami, zatrče se k meni i poljubi me. Paka smo pošli na misu. I od tada svegj sam bila nemoćna. Imala sam do sada bolesti po meni na taki način, da nijesam mogla ništa činit, neg štogodi silom. I ončas sam uzela sumnju, da mi je ona štogod učinila. Po Petrovu-dne onomadne treći dan dozvala sam Mariju . . . Vilenicu s Orašca, koja je bila došla u Marice Nikoline, da bi mi što pomogla. I došla je ončas. I netom me je vidjela, nije mi ništa drugo rekla, nego onako bez imenovat nikoga: U oni čas, u koji si se s njom umirila, smečila ti je srce, navrgla te je, da se cijediš u dugo brijeme i da hodeći dušu pustiš. I naredila je, da svarim u octu so-

1) Recept. Lijepa narodna riječ, koju nijesam još nikad čuo!
2) Sumnju.
3) Sumnjala.
4) Vrt.

dule i rosopasti i da od tega učinim implastro[1]) i da pijem vodu od sodule i rosopast okvasit u vodi krštenoj i da se napijem i da pijem rakiju s paprom. I to mi je bolje učinilo«.

Pitana, ko bi to mogo svjedočit, odgovara:

»Rado moj muž, Mada Jakova, Marica Nikolina, Nikola Kamenar de Osojnik, Marija Petrova, Nika Gjurova Trumbaričina, Marica Mihajlova«.

Upitana, po čemu to zna. odgovara:

»Ja znam ovo, er je na meni bilo učinjeno«.

Iza toga ugje nje muž Rado, koji zaklet, reče:

»Lani drugi dan po Uskrsenju, koji mi zovemo Stjepanj-dan, bio sam pošo u Mihajla Sašikulje, kojega kuća je u par s kućom Marije Ivanove Stražaninove i blizu nje. I bio sam u njega na užini. Paka, kako sam od njega otišo, kucnuo sam na vrata Marije Ivanove i ozvala mi se je nje kći. Pito sam: Ako vam je drago da pasam[2]) ovuda? I čuo sam, da je rekla nje mati Marija iz kuće: Neka pasa![3]) Otvorila mi je kortu[4]) i ja sam uljego u kortu i došo sam na vrata od kuće i nazvo sam »dobar dan« (a bijaše doba od osamnaes ura[5]) incirca) i reko joj »čestiti Stje-

1) Balsam.
2) Progjem.
3) Progje.
4) Dvorište.
5) Izmegju 1 i 2 ure poslije podne.

Do pri koncu XVIII. vijeka početak brojenja sahata nije bio na ponoći, nego po sahata poslije zahoda sunca. Okrom toga se brojilo u jedan dan ne dva puta po 12 sahata, nego jedanput 24 sahata. To je bilo i u Dubrovniku, jer se n. p. pripovijeda, da se je velika trešnja god. 1667. dogodila dne 6. Aprila u 14 sahata u jutro u srijedu veliku. Ovo se brojenje ura zvalo *talijanska ura* ili *češka ura* a uporavljivalo se u Italiji, Dalmaciji, u Koruškoj, u Stajerskoj i u Češkijem zemljama. Istina, bilo je lokalnijeh razlika

panj-dan«. U što.... joj nazvo to, ona izletje ispod bijelja u jednoj ljepirici velikoj koliko je ona. I vigjahu joj se noge po lakta iz više zemlje, a ruke izvan krila malahne i obraz jedva se je prozrijevo nje ko od žene. I tako se je saletila k meni na vrata i pritegla me je k sebi u kuću, a obje kćeri bile su u kući i smijale se za odrom. I nije ticala nogami u zemlju i tako se je pritisla k meni i drpila mi oko srca i govorila: Ovako će te vještice jesti. I tako me je držala diegod[1]) za kvarat[2]) od ure. I tako ja nijesam mogo

pri tome, ali su se satovi uopće uregjivali ovako: Dne 1. Avgusta su bile 24 *(dvadesetičetiri)* u 8½ u večer; sahat kasnije u 9½ urâ *ura noći*, u 10½ dvije ure, u 11½ tri, u 12½ četiri i tako naprijed do *dvadesetičetiri* sutrašnjeg dana.

Dne	15. Avgusta	*dvadesetičetiri*	su bile	u	8	sahata	u	večer.
«	1. Septembra	«	«	«	7½	«	«	«
«	15. «	«	«	«	7	«	«	«
«	1. Oktobra	«	«	«	6½	«	«	«
«	15. Oktobra	«	«	«	6	«	«	«
«	1. Novembra	«	«	«	5½	«	«	«
«	15. Novembra	«	„	«	5	«	«	«

Ovako je ostajalo do 15. Februara, kad su *dvadesetičetiri* počimale u 5½, dakle:

Dne	15. Februara	*dvadesetičetiri*	su bile	u	5½	sahata	u	večer.
«	1. Marta	«	«	«	6	«	«	«
«	15. Marta	«	«	«	6½	«	«	«
«	1. Aprila	«	«	«	7	«	«	«
«	15. Aprila	«	«	«	7½	«	«	«
«	1. Maja	«	«	«	8	«	«	«
«	15. Maja	«	«	«	8½	«	«	«

Ovako je ostajalo sve do 15. Avgusta.

Dakle koja je to bila *četrnaesta ura* dne 6. Aprila 1667? — Od 14 digni 5 (jer do 7 ura, kad su *dvadesetičetiri* do ponoći ima 5 ura) ostaje 9. Dakle 14 ura odgovara današnjim 9 ura jutra.

Za ovu sam bilješku haran učenom *prof. Antunu Vučetiću.*

1) Po prilici.
2) Četvrt.

uteć ni ništa učinit, dokle je spariškala [1]) i ukazala se u bijelu koretu ko žena. Paka je izišla na dvor i obrnula se tri puta okolo i zijala je put nebesa u isto doba dancajući. [2]) Paka je uzela jedan štap i mlatila me objema rukami koliko je mogla po škini. U toliko sam se osvijestio i uteko sam ondi blizu u njekakoga barabanta u kuću. I urtala [3]) je ona za mnome opeta u kuću i tisla mnome o kantunatu [4]) i bila mi je smečila ruku. A Petar, nje sin, kako sam uteko iz kuće, vidio sam ga s mačem golijem, da me hoće ubit, i tako, da nijesam uteko u rečenu kuću, bilo bi forsi [5]) i slijedilo. Kako sam dospio doma, lego sam i pala mi je noga i ruka. I bio sam dozvo liječnika Gjuliani. I učinio mi je jednu policu [6]), da pošljem u Vinčenca spičara i da uzmem njeki prah i vodu. I reko je spičar, da tega praha ne ima, paka je reko ženi: Ako ćeš dat šeset dinar, dat ću ti tega praha. I dala mu je šeset dinar. I ja sam ozdravio od tega praha«.

Svjedoci su svemu ovemu »Maruša Mihajla Stijepanova, Mande Senkınja« i nje muž.

Upitana, kako za sve to zna, odgovara:

»Ovo je meni sučedalo [7]) u mojoj personi«. [8])

Iza njega uljeze Marija iliti Maruša Mihajlova, koja zakleta reče:

1) Iščezla.
2) Plešući.
3) Nasrnula, nahrupila.
4) Ugao, rogalj.
5) Možeda.
6) Recept.
7) Dogodilo se.
8) Osobi.

»Lani na drugi dan po Uskrsenju došo je Rado crijevljar u nas. I još smo bili na objedu. I tu se je jedanput napio samo ma malahno. I posidio s nami. Paka je otišo u Marije Ivanove i zakuco na vrata i reko: ako bi jom drago bilo, mogu li pasat [1]) na ta druga vrata? Otvorila mu je, i on je uljego u njih. U to sam čula, da je stala trijeska i izašla sam na dvor i videla, gdje Marija Ivanova bije ga jednim štapom i opskače oko njega u bijelu, a on gdje staše bez krenut se. I kako ga je puno mlatila, u to za kompasijun [2]) ja sam otišla u kuću oliti u gustijernu za ne gledat. Od tada rečena Marija ne može me čut ni vigjet, neg me psuje i govori »prodala si dušu za dinar« [3]) s okasijoni [4]) er rečeni Rado stavio me je za svjedoka na sugje i eksaminala sam se [5]). Otada meni je nazadak otišo i ležala sam po godišta od tada, okle je to sučedalo [6]), ma nijesam sumnjila na nju ništa, ništa, dokle sam čula govoriti, da je vještica. Pošla je jedan dan ovega godišta, još kako sam ležala u Klare, što se je udala od Bena Leonardi i upitala je, kakva je Maruša Mihajlova. Rekla joj je nebogo: Mare, trudna veoma, što joj se ne javite kako susjedi? Ona je odgovorila: Neka je tamo, letjela sam ja od nje pasa, a došla je veće na što je htjela e tako je rekla, da je su vještice izjele. Ma nuti, na koji bi čisti obraz došli i suhi! Mogu je navrć na svaku stvar, ma izjesti ne će nju, ona je stara. Paka jedan dan s okazijoni [7]), kojoj sam

1) Proć.
2) Samilost.
3) Novac.
4) Zgode.
5) Ispitala sam se.
6) Dogodilo se.
7) Zgode.

vratila jednu gostaru, molila je sam: Mare, ja znam, da svakoga liječiš (kako i jes), molim ti se ja sam nemoćna, poradi štogodi oko mene, ja ću ti platit. Odgovorila mi je: Ne ću, ja koga liječim, hoću, da da misu prid sv. Antuna. Ja joj sam odgovorila: I ja ću bez tega dat misu. A ona reče: Ne ću ne! I nije htijela liječit me. Lani stojeći ja na paši pod mojijem mjendelom, otkle se može vidjet u nje pred kuću, vidjela sam rečenu Mariju, gdje pred kućom čini njeke ate [1]) i giba tijelom i rukami čudno na svaku stranu, ko da se kljanja i zaninče(?) tako čineći ate i rukami i glavom. I to je duralo [2]) diegodi [3]) po kvarta [4]) od ure incirca. A paka sam ja otišla za ne gledat i prikrstila sam se, a ona je tako ostala čineći ate. I od tada uzela sam je u suspet [5]), da ne čini koje čari«.

1) Čine.
2) Trajalo.
3) Jedno.
4) Cetvrti.
5) Sumnju.

Pogodba.

Uprav se na roglju, koji čini »ulica široka« s ulicom »megju crevljare«, susretoše Rado Zvonac s Brgata i Kristo Ilijin iz Postranja.

— Dobro jutro Rado, koja te dobra sreća donijela u grad? zapitat će Kristo.

— Evo, kume Kristo, donio gosparu poklon, pa ću usput kupit nešto pütinâ za kuće. Znaš kako je, vazda štogod služi. A što si ti u gradu?

— Ja sam došo još sinoć, pa sam noćio u Prlende na Prijekomu. A došo sam, jer su me zvali nešto poradi šume. Idem sad u dvor, pak ću vidjet, što je.

— A kad ćeš put doma?

— Stoprv se trsim! Valja mi pospiješit, žena mi nešto slaba, a stariji sin onomadne navinuo nogu, pa nema doma, ni ko bi vode zahitio.

— I u mene nešto slično, pô kuće ih rgjavo. Ja idem sad vidjet za to pütinâ, pak ću na Ploče, te ako se sastanemo, zajedno ćemo put doma, pošto ne ću ni ja preko Bosanke. Imam se nešto svratit u Marka na Dupcu.

— Pa dobro, i ja ću gleđat da se brzo oslobodim, pak ćemo put pod noge.

Jednu su uru nakon ovog razgovora hodili dva prijatelja putem koji vodi iz grada u Župu.

— Reci mi Rado, vjere ti, što mislite s ono baštine, što pripada vašoj crkvi?

— Za pravo, Kristo, ne pripada crkvi nego braći, ali to je sve isto, rijet ćeš. Što mislimo? Da pravo rečem, ne znamo ni mi. A što bi

smo? Samo znam, da je grehota, da onako leži pusta u ledini.

— Da što je ko ne radi?

— I ja bih prvi, ali se ne može odoljet. Svak želi, da najprvo uredi svoje, a opet da jedan radi a drugi ne, naopako, jer bi plodove svak hotio poslije uživat, a pravo ne bi bilo.

— Da zašto ne unajmite komu?

— Baš smo onamadne o temu govorili, i htjeli smo unajmit Lazu Kosaču, i on je naš brat; ali, brate, slabo plaća, ne dava nego peset dinara na godište. Pa govore braća, da opet bolje da leži u ledini, nego da se mukte unajmi.

— Da nu, reci mi nešto Rado, vjere ti. Taj Lazo Kosač, je li to oni vlah iz Hercegovine, što je bio došo za djetića u Bačine?

— Jest, uprav on. Steko nešto malo para, pa ogradio kućaricu, ima dva dôca zemlje, pa sad žive o sebi u nas na Brgatu.

— Pa kako ono malo prije reče, da je i on vaš brat? A on je od stare ruke.[1])

— Čini ti se čudno Kristo, a tako je. Valja da znaš, da i ako je više ruka, Bog je jedan. A hoćeš li ostavit čovjeka, sutra da mu je nevolja, kako pašće? Sačuvaj Bože! Naša braća sv. Ane ima, Bog zna, koliko stotina godina, da postoji. Ma je bila bez matrikule. Nju su sastavili stoprv godine 1611, a Malo je Vijeće potvrdilo 1612. Ovako mi je pripovijedo moj djed, on je tad bio živ. Odmah, kad su matrikulu sastavili, udarili su zapis, da i vlah može bit brat — i dobro su učinili.

1) Od stare ruke = pravoslavne vjere.

— Ako je i vlah, krst je na njemu!

— Tako je. Ali nekako da bude baš neka, ako i mala, razlika izmegju nas domaćijeh i vlaha, koji bi se upiso, uglavili su, da mi pri ulazu u braću imamo platit pet perpera a vlah[1]) šest, ma valja da položi zakletvu vijernosti,[2]) a slobodno mu, da se krsti i Boga moli, kako zna.

— Svak moli, kako umije!

— I zato, vidiš, imali smo dosad nekoliko vlahâ, naše braće. Pa ako su i vlasi, pošteni su ljudi. Evo ti pokojnoga Sima Cvjetića, i on je bio Hercegovac, pa se upiso u nas u braću. Koliko je on dobra braći učinio.

— Ono ste njega, na pamet, donijeli iz Hercegovine u vas ukopat?

— Baš njega. I da ti pripovidim. Naš je zakon, ako umre brat izvan Brgata, braća imaju poći po mrtvo tijelo do dalečine jednoga dana po suhu ili po moru. I valja da idu sva braća, jerbo ako koji ne pogje, valja da plati dva perpera voska. Pa sam ti hotio rijet, pokojni je Simo umro gori u Hercegovini dan i po hoda, a mi smo ga isto pošli uzet, što nam nije bila dužnost i ukopali smo ga u naše groblje s našijem popom. Pa i sad imamo osim Laza još druga dva od stare ruke.

Ovako u razgovoru stigoše prijatelji do Dupca. Pri je nego se rastadoše, rijet će Kristo:

— Da se vratim, Rado, na baštinu. Kad bi ste hotjeli, ja bi pod moj račun uzô ono zemlje u najam i plaćo bi što je pravo.

1) ». . . . . se sarà murlacco«.

2) ». . . . . e li sia dato giuramento di lealtà«.
Ovako se čita u izvornoj matrikuli ove bratovštine.

— Je li vjera?

— Vjera božija, evo ti ruke, i pruži Radu desnu.

— Dobro, poslušaj: Ja ću stoprv dogjem doma, sazvat braću i rijet ću im, što si mi sad reko, pak ako se dogovorimo, ja ću ti poručit, te ćeš ti doć, da uglavimo pogodbu.

— Evala, neka bude tako! Stoj mi zdravo i veselo i pozdravi Gjura Burgjiju.

— S Bogom Kristo, do vigjenja!

Tu se prijatelji rastadoše.

Prvu je Nedjelju iza ovog razgovora Rado skupio braću i predložio, što mu je Kristo reko.

Sva se braća nagjoše složna, da unajme baštinu Kristu uz sto dinara godišnjeg najma.

Do dva dana je iza gornje gotovosti došo Kristo na Brgat i pogodio baštinu za 96 dinara godišnjeg najma.

Ugovor najma bje upisan u matrikulu doslovce kako slijedi:

»Adì [1]) 3 novembre 1750.

Mi braća od svete Ane od Brgata afiktasmo [2]) baštinu svete Ane po imenu popovina: afiktasmo Kristu Ilijinu iz Postranja rečenu Busetinu po devedeset i šes dinara na godište, i da mu se nema nigda krešiti [3]) afikat nego vazda po devedeset i šes dinara, i budemo mi braća opeta uzeti rečenu baštinu, da smo dobri uzet je i platit miljoramente [4])«.

1) Dne.
2) Unajmismo.
3) Povisiti.
4) Poboljšice.

Sa Šipana.

I.

Dana 24 veljače 1783 vas dan je u Luci Šipanjskoj dažgjelo, tek je pred samu večer malo prestalo.

Mato je Mršić baš privezo lagju uz kraj i iskrco se, te se uputio put kuće, da će na večeru. Pred samim vratima susrete bana [1]) Pera Ćilovića.

— Ja baš zaputio evo u tebe, reći će mu ban, a otkle ti tako?

— Bacio sam sinoć neke vrše, pak ih poradi kiše nijesam mogo prije poć pregledat, nego stoprvo sad, a usput sam uzô osti, ako ugledam koju hobotnicu.

— Pa je li sreća?

— Nije baš najgore. U jednoj sam našo tri jastoga, a u drugoj jedno dvaestak saraka. A kad sam baš pristo uz kraj, uhitio sam evo ovu hobotnicu. Nju ću ti sad odmah obarit; ako ti je po volji, možeš ostat sa mnom na večeri.

— Borme baš i hoću, jer sam te i onako isko, da te obavijestim, da je sutra skupština braće.

U tome razgovoru pristupiše do vrata Matove kuće. Mato oškrnu vrata, zazove ženu i dade joj svu ribu, što je nosio, te joj reče: »Ovu ćeš hobotnicu odmah skuhat za mene i za Pera, a ti uzmi za tebe i za djece kojega sarka tu iz koša, pa spravi kako ti je draže. U toliko dok bude hobotnica gotova, daj na

1) Glasnika. Neka su bratstva birala jednoga brata za bana. Dužnost mu je bila obaviješćivat svu braću, kad je skupština.

trpezu tri četiri srdjele i koju maslinu a Mare neka utoči bokaru vina«. Tad se okrene Peru: »Sjedi Pero i pripovigji mi, koja je to opet novost?«

— Gruba, moj Mato, gruba. Prije smo imali svakog blaga božijega i zemalja i kućica, pak je našemu bratstvu bilo na pretek dohodaka; na svrhu svake godine ostalo čista prihoda, a sad ne mobi žemo dalje, ni otkle prebijene pare. Svaki dan grgje!

— Znam, Pero, i ja za to. Eno ti kad je onomadne Vodopić umro u Stonu, po zakonu je našega bratstva valjalo poslat *barku* i pet ljudi, da ga dovedu, da ga u bratsko groblje ukopamo. Da nije bilo moga tasta Nika, koji je sam sve troškove iz špaga platio i Dum Angjula, koji je sve mukte učinio, bila bi se sva braća osramotila. Kad nema otkle pa nema, zaludu i zakon i matrikula i sve!

— Tako je, pravo govoriš. A znaš li, ko je svemu zlu kriv, da naše bratstvo ovako s dana na dan propada?

— Ko je kriv? Kriv uprav nije niko, meni se čini; kriva je nerodica u ova zadnja tri godišta, izdala loza a masline slabo, pa puk nema otkle da dava u braću prihod.

— Bit će štogod i to, ali ima ko je svemu kriv, a to su — ovdje se Mato obrne na sve strane, kô da hoće da se uvjeri, jesu li baš sami, pa nastavi nešto tišim glasom — naša vlastela.

— I ja sam to nešto promišljo, ali sam se strašio reći.

— Ovako je, kako ti govorim, vjeruj ti meni! Kad su se prije vlastela štogod prtila u naše posle od braće? Mi smo tu bili i gospari i sluge i nijesmo poznali nikoga, nego našega paroka i starješine, koje

bi smo mi opet izmegju nas izabrali, a danas? Todore, Todore, svaki dan to gore! Ako pogjemo ovako naprijed, ne ćemo se smjeti s mirom ni prekrstit — ako to vlasteli bude smetat.

— Istina!

— Kako ne, moj brate! Više od dvijesta godina [1]) niko nas nije smeto ni ometo, ali se gosparima prohtijelo, da nas zadijevaju. Prvi je put to bilo, kako mi je pripovijedo pokojni otac, Bog mu dô raj, godine 1707 kad su upravitelji Primorja i otokâ [2]) bili Gjuro Bona i Mato Ghetaldi. Oni su se nekako ni zvani ni pozvani umiješali u naše posle od braće i narekli su neke nove zakone i nije bilo druge, nego ih je valjalo upisat u matrikulu. Govorio mi je pokojni otac, koliko su se tu svi, pa i sam parok, mučili i hodili u grad u kneza, u arćibiskupa, a u koga sve nijesu, pak zaludu.

— A znaš li, neka ti rečem, meni je pripovijedo pokojni Antun Milić, on je tad bio živ, zašto su to učinili? Vlasteli je počelo smetat, da bratstva imaju one slobode i da ne ovise u dosta stvari od njihovijeh sudaca u gradu, pak su počeli zadijevat u našu samostalnost. Onomadne sam baš bio za jedan poso u Trstenomu, pak mi je pripovijedo Ivo Knežić, kako su im se vlastela počela prtit u braću. U njih je gestalad [3]) sam bio onaj, koji je imo pravo kaznit brata, koji bi što skrivio, osim ako nije bila prolivena krv. U tome jedino slučaju bio bi predan u gradske tamni-

---

1) Bratovština je sv. Stjepana u Luci na Šipanu osnovana 1569.

2) Vlada bi dubrovačka imenovala dvojicu od vlastele, koji su se zvali *provviditori e sindici in Primorie et Isole* ili *provviditori e sindici in Terre Nuove et Isole*.

3) Starješina.

ce. A sad, pripovijeda mi, da im vlastela s dana na dan krnje sve to više stare sloboštine. A gdje ti je, što su opravili crevljarima i to u gradu! Braća crevljarska istjerala iz braće nekoga Iva Rakigjiju. To je bilo baš na staru godinu. A na 11 Gjenara dohodi im teskera od Senata, da valja, da ga opet prime u braću!

— Svud su ti oni isti, to ja vazda govorim. U nas su ti opet nakon 12 godina baš 1719 isti Bona i Ghetaldi nametnuli neke nove zakone glede izbora častnikâ, glede prava glasovanja u braći i kako valja postupat sa starješinama, koji su što braći dužni. I ovo je sve valjalo u matrikulu upisat. A ono, što se dogodilo nazad osam godina, ne služi, da pripovijedam ni ja tebi ni ti meni, jer smo oba bili živi i spominjemo se lijepo.

— Kako ne! Spominjem se kako sad. Ono je bilo baš sedamdesetipete a *providuri* su bili Palo Saraka i Luco Pozza. Oni su nam naredili, da upišemo u našu matrikulu, da se svake godine imaju izabrati četiri redara, koji će stati na put lupeštinama i nastojati, da iznagju lupeža, pa do potrebe, ko im bude sumnjiv, da mu mogu i kuću pretražit. Još su naredili, da prijašnji starješine od braće, koji su što braći dužni, moraju u što kraćem roku povratit, a novi starješine, da su za to odgovorni. Pa su naredili, da se ima javno pred crkvom kaznit svakoga brata, koji bi uvrijedio roditelje, psovo i uopće neskladno se ponašo.

— Bilo je i još, nego se ti dobro ne spominješ. Naredili su, da svaki brat, koji bi gledo, da krivca obrani, ima bit osugjen na mjesec dana tamnice u gradu *a porte serrate.*[1])

1) Zatvorenijeh vrata.

— Spominjem se, tako je! Baš malo iza toga, omalo nijesam ja glavom opario mjesec dana, što sam gledo da obranim Antunovića, kad se je ono bio pripio, pa opsovao Nika Lepeša, Palova zapostata.

— A što je sad od Pala? Pozza je umro, to sam čuo.

— I Palu je umrla žena, pak je pošo proputovat negdje put Italije, bit će da se malo rastrese.

U toliko je Mare donijela punu pliticu iskrižane hobotnice s lukom i postavila na stol a uzela bokaru, koja je već bila prazna, da je opet napuni.

Nastane mala stanka, jer su se prijatelji svojski zalagali hobotnicom, te je u malo vremena plitica ostala prazna.

Mato uze komad pogače i pomaže po plitici da pokupi sok, koji je ostao na dnu, pak opet započme:

— Dakle Pero, maloprije u početku razgovora nešto si mi natuknuo, zašto je sutra skupština?

— Za što? Za tugu i nevolju. Puk vidi, da mu vlastela sve to više krnje stara prava, pak ne će i od onoga, što bi mogo, da dava u braću nikakva prihoda od zemalja. Zato će valjat, ako baš ne ćemo da nam braća propane, odlučit da svaki brat plaća štogod u novcu, e da uzimamo otkle pokrivati troškove i uzdržavati paroka, a gledat ćemo da uglavimo i to, da nijedan brat, kad se bude radit o njegovom interesu, ne bude smjeti glasovati.

— A jesi li obavijestio svu braću?

— Nema nas u selu nego 48, jer nas u sve ima 59, ali su 11 na moru. Obavijestio sam ih svijeh, baš sam hodio u tebe zadnjega. Sadar ti ja idem, jer će me čekat žena na večeru, ona ne zna, da sam ja u tebe večero.

Pero ustade a Mato ga doprati do vrata, poda mu ruku te zaželivši jedan drugomu »dobru noć«, Pero ode put doma a Mato zatvori vrata.

II.

Osvanuo Petak tih i blag kako u sred ljeta, samo malo oblačan. U Luci je nekako, kô da je kakav blagdan. Niko od muškijeh ne radi, dapače su skoro svi obukli stajaće haljine. Najviše, ako vidiš kojega, gdje s ostima u ruci ide uz kraj, ne bi li ubio koju hobotnicu jali sipu.

Mato je baš pregledô nešto zelja na dôcu pred kućom, kad naljeze Pero i s njim Luka Dender.

— Dobro jutro, Mato, uranio ako Bog da! — oslovi Pero Mata.

— Evo jesam, Bogu hvala, dobro, pa brčkam po malo ovdje oko ovo kupusa i gledam ima li gdje koja gusjenica, a ti Luko?

— Čekamo ja i Pero da zazvoni doli u crkvi.

Oni u riječi a zvono navijesti, da ima služba božija započeti.

Mato preskoči megju, koja je dijelila njegov dolac od puta, pa se pridruži Peru i Luci, te sva trojica odoše put crkve.

Kad su oni uljegli u crkvu, sva su ostala braća već bila na okupu.

Otac Didak Arbošeli otsluži svetu misu, iza koje glavar progovori sakupljenoj braći uzrok skupštine. Prihod od zemalja, veli on, niko od braće u crkvu ne će da dava, za to će valjat, da svaki brat doprinese na godinu štogod u novcu. Osim toga valjat će odlučit, da nijedan brat, kad se o njegovu poslu radi, ne smije glasovati.

Nastade mala raspra, iza koje braća glasovaše.

Gotovost skupštine bje ova, koju Vicko Righi, notarev pomoćnik, u matrikulu zapiše:

Adì [1]) 25 febrara 1783.

1. Budući crkovna baština falila [2]), koja veće nije u biću mantenjat [3]) crkvu, ni plaćat paroka kako i dosele, zato mi braća oblegavamo se [4]) tansat [5]) po kućam svako godište koliko uzbude od potrebe za rečenu crkvu i paroka.

Primljena part [6]) po 44 balote [7]) suproć 4.

2. Žudeći mi mir u našemu kapitulu hoćemo da part [8]) interesana nema balotat [9]) u svome poslu, ni stat u kapitulu.

Primljena po 42 suproć 6.

---

1) Dne.
2) Izdala.
3) Usdržavat.
4) Obvezujemo se.
5) Oporezovati se (talijanski *tassarsi).*
6) Od latinske riječi *pars* — dio.
7) Kugljice — glasa.
8) Ovdje u smislu stranka (part interesana — zanimana stranka).
9) Glasovat.

U oči badnjega dana.

Po podne jednog lijepog nedjelnog dana godine 1819. sve je živo i veselo u Dominka Talijanca na Konalu. Na jednom *terinu* pred kućom igra veselo društvo na boča. Kuntoše [1]) su svukli te premetli preko megje ili obližnje grane kojega stabla, a košulje su raspeli, jer, i ako je zimsko doba, sunce pripeklo baš ljudski. Dominko je donio i naslonio u kut megje ovišu bokaru punu vina, nekoliko struka mladoga luka, desetak kuhanih jaja, komad pogače i malo soli. Kako koji od družine zaigra, onako pristupi k megji, okine komad kruha, oguli jaje, smota struk, dva, luka, zamoči u sô, te se založi, pa prihvati bokaru i napije se.

Pero je Grmoljez nagnuo bokarom, čini se, ne će je ni puštit više iz ruke.

— Polako tamo ej, i ja bi se napio! dometne u šali Kuzma Dragić, pa pristupi k Peru i prihvati bokaru, da mu je odmakne s usta.

Pero mu pušti bokaru, obriše rukavom od košulje usta pak odahne: — a haj, baš sam i bio žedan, valaj kume Kuzma sad ću ti srcem zaigrat!

— I hodi, igraj, a manje se hvali, jerbo je baš tebe red, zove ga Vlaho Ćuk.

— Evo me o, haj, sad ćeš vidjet, kako se igra. Gdje je *buč*, a koje su naše boče?

— Eno ti buča taman suproj hreku od murve:

— Eno ti buča taman suproj hreku od murve: ona na vrh njega, ono ti je njihova, a one dvije okolo, ono su naše. Udri njihovu, pak su naša dva *ponta!*

1) Gornje odijelo.

— Ne bi ja, kume Vlaho, ja bi polako *sukando,* [1]) pa ako im ga ne ugrabim, neka udara Luko.

— Eto te tamo, čini kako znaš da je bolje.

Pero se malo promisli, obrne bočom dva tri puta u ruci dok je zgodno namjesti, pak se malo zatrči i hitne je svom snagom iz ruke.

— Ha, puška ti ruka, baš si junački udrio, sad su dva naša, viče Vlaho i skače od veselja. — Ej, kume Niko, ugrabi je, ako te majka rodila!

— A ko će je ugrabit, kad je baš od junaka zaigro, veli Nikola i zaigra, ali promaši.

— Dosta nam je, viče i skače Pero, imali smo 13 a sad 2, to je 15; dobili smo igru, plati Nikola vino!

— Pa što si se pomamio, Bog s nami i angjeli božiji, ovu ste nekako ćoravo dobili, a sad ćemo još jednu, pa da vidimo, hoćete li i nju dobit?

— Ne ćemo više, jer ne možemo, a znaš i sam zašto: već je neka ura a zimsko je doba, a valjat će da se malo i porazgovorimo i dogovorimo za sutra.

— Pravo imaš, nego uljezimo u kuću, pak ćemo popit još po žmuo i malo pročavrljat.

Jedan za drugim uljegoše u kuću i sjedoše naokolo dugačkog stola.

1) Izmegju raznih osobitosti dubrovačkoga dijalekta ima i ova: Dva su glagolja sačuvala hrvatski korjen a primili talijanski dočetak u partićipu sadašnjeg vremena. Ta su dva glagolja: *sukati* (baciti kuglju lagano, da se jedva dovuče do buča, ali da ostane što je više moguće bliže njega) i *šetati.*

Ova dva glagolja čine partićip sadašnjosti *sukando* i *šetando.* Primjerice: »Baci boču sukando«. »Bio sam do Boninova šetando«. I pridavnik lijepo čini u superlativu lijepi*simo*. Ali se ovo manje čuje, dok se »sukando« i »šetando« čuje svaki čas.

— Što ti se čini Nikola, počme prvi Vlaho, kakvu je opravio Andro?!

— Da ti pravo rečem, mučno mi je i vjerovat, a ma kad svak govori, nešto ima bit. Nijesam se nado od njega; grehota, da je sin pokonjega Bara. Poštenijega čovjeka nije bilo na daleko.

— Da ti pravo rečem, umetne Kuzma, nije mi se nigda puno milio . . . . oni njegov posmijeh! Ala ga je baš ni čovjek ni čovjeku prilika, poć se prodat za ono malo *solada* na mjesec! Osramotio je sebe, obitelj i svu braću.

— Ali ljudi božji, što se čudite, uskosi se Pero, koji do tad nije bio progovorio, i što pretresate? Bog je svakoga čovjeka stvorio, da bude čovjek, a kad on to ne će da bude, neka bude živina; ali tad mu megju ljudima ne može da bude mjesta. Sutra je skupština. Mislim, da ćemo sva braća bit složna, da ga se iz braće na sramotu potjera. U svakoj braći onašega slavnoga grada, pa i u našoj, Bogu hvala, samo poštenu čovjeku ima mjesta.

— U zlato ti se okovala, kume Pero! Pošteno si reko, sutra ćemo ga istjerat, daleko ga kuća.

Još su se prijatelji porazgovarali o trgovini, o radnji, o zadnjoj ljetini, pak se razigjoše uvjereni, da sutra valja u braći oštro postupat, kako odavna nije slučaj bio.

II.

Kudgod se obrneš po Dubrovniku, pak i u najzabitnijem ulicama, naći ćeš crkava, ako ništa, a ono u vlasteoskoj kući domaću kapelicu. Koliko su ove crkve i crkvice vrijedile za doba republike, lijepi je dokaz odgovor jednog vlastelina nekom strancu. Šeto se ovaj po Dubrovniku, pa vidio sve crkvu do crkve,

te upita jednog domaćeg vlastelina: »Zašto je vaš grad pun crkava?« A on mu odgovori: »Erano tanti corpi di guardia!« [1]) I zbilja crkve su u Dubrovniku kako nigdje držale vjeru, čuvale moral i odanost prama starješinam u puku. Kad je jednoč nastala raspra izmegju vlastele i kad se knez nije izabro, niko nije gradom vlado i to je nekoliko mjeseca trajalo, a puk se nije ni pobunio ni uznemirio, nego je hodio po crkvam i Boga molio, da svagjenu vlastelu pomiri. Jedini primjer u svjetskoj povijesti!

U mnogijem su od ovih crkava bila razna bratstva, gdje su se ljudi iz različitih klasa i raznih zanata sakupljali i Bogu molili a više se puta izmjenično pomagali, jer je bilo dvije vrsti ovakovih bratstava, biva, jedna su bila čisto duhove naravi, a druga, premda crkovna bratstva i pod zaštitom kojega sveca, ipak su pretežno bila za izmjeničnu pomoć i za unapregjivanje i čuvanje domaćeg obrta.

Izmegju raznih bratstava, koja su već prije opstojala i koja su se kašnje sastavila, osnovaše Isusovci godine 1626 bratstvo »naviještenja Gospina«. Ovo se bratstvo sastojalo iz pučana svakog zanata i zato se isprva zvalo »kongregacija zanatlija«. Ali da se može postati članom ovoga bratstva, valjalo je biti »*od časna zanata, godišta pristojnijeh, dobra života*«. Valja naime znati, da je u Dubrovniku bilo nekijeh zanata, koji su se smatrali — sve do nazad malo godišta — nečasni. Po gornjim riječima matrikule (bratstvenog zakonika) vidi se, da onaj, koji bi se bavio kojim od »nečasnih« zanata, nije bio dostojan, da bude upisan u ovo bratstvo, a ako bi nastupio u je-

---

1) To su sve bile stražarice.

dan od tih zanata iza kako je već prije bio upisan u bratstvo, ostala bi ga braća odalečila iz bratstva. Koji su bili ti zanati? Na svrsi matrikule nalazimo imena nekih, koji su bili odalečeni iz braće radi nemira, radi nedolazenja u crkvu, radi zbog ponašanja, a jedan »per essersi fatto tamburino« (jer je posto bubnjar) a opet neki »per essersi fatto sbirro di dogana« (jer je posto carinar). Ova su se dakle dva (a bit će ih bilo i još?) zanata u Dubrovniku smatrala za nečasne. I baš istina je, da se do nazad malo vremena glazbara nekako prezirno zvalo »mužikanat« (»kara se kako mužikanti«), a za carinare su bila u Dubrovniku dva naziva »financijer« i »žbir«, oba sarkastična. Zato i govori onaj mornar u »Ekvinociju«: . . . »žbiri — u kam se uprli«.

Duhovne je vježbe i skupštine obavljalo ovo bratstvo u crkvici, koja vodi iz manastira isusovačkog u veliku crkvu u ulici sv. Katarine, a to sve do godine 1806.

Te je godine Frančez zapremio i manastir i crkvicu. Tadar braća zamoliše bratsvo kamenara, koje se od davnina sakupljalo u crkvi od Domina na »širokoj ulici«, da im dopusti u ovoj crkvi držat skupštine i vršit duhovne vježbe, a po imenu crkve i prozva se »bratstvo od Domina«.

I danas se, premda samo što životari, u istoj crkvi sakuplja.

III.

Ponedjenik je u oči badnjega dana 1819. Uz »široku ulicu« idu negdje dva i dva, a negdje i više ih zajedno braća od Domina. Kako koji dogje na dno

ulice, gdje je crkva, skine klobuk, pobožno se prekrsti pa u crkvu i ravno na svoje mjesto — jer je svakomu svoje mjesto opredijeljeno. Na desno glavnog oltara sjedi »glavar« a njemu s desne i s lijeve na istoj klupi po jedan »asistenat« (doglavnik). Suproć njima na prvoj klupi s lijeve strane oltara sjedi »potajnik« (tajnik), a iza njega »savjetnici« i »naučitelj od mlagjijeh«. Na desnu ovijem uprav ispod propovijedaonice sjedi »nedjelnik«, a suproć oltaru na dvije klupe sjede »pjevaoci« i »štioc«, a iza njih »pomiritelj«, »pregledaoci nemoćnika« i »čuvaoci svetijeh stvari«. Tik samih vrata sjedi na maloj klupi »vratar«. Ostala su braća namještena tamo-amo s desne i s lijeve na klupama.

Taman otac Gjuro Bašić »otac od skupštine« (kapelan) nogom u crkvu, a zvonar priklenjiva misu.

Do mala stupi ovaj svećenik odjeven u svetu odeždu pred glavni oltar, da služi svetu misu. On na oltar, a pjevaoci započeše obične propisane pjesme. Štioc je pročito epistolu jakim glasom *naški,* a iza njega misnik sveto jevangjelje takogjer *naški.* Kad je dovršio čitanje, okrene se licem prama braći i drža im kratki govor, u kome im je predočio radost i veselje svega kršćanstva božjemu porodu, a kad je bio na domaku govora, zaglavi: »Molim vas, draga braćo, da svi ostanete iza mise u crkvi, jer imamo nešto mučno danas da odlučimo«.

Mnogi su od braće znali o čemu se radi, a mnogi nijesu, te su željno čekali, kad će misa svršit, da čuju, o čemu će se vijećati.

Misa se svršila, otac diže svetu odeždu sa sebe i povrati se k oltaru, te naredi, da pjevaoci zazovu pomoć duha svetoga. Kad je pjevanje dovršilo, sjede

na desnu oltara u stolicu, koja bi se uvijek na to mjesto, kad bi bila skupština, za kapelana postavila. Učini rukom znak križa, pak progovori:

»Draga braćo! Danas smo se ovdje sakupili, da o nečemu presudimo, što se nijesam nado, da ću kroz ovo vrijeme što još uzživem, dočekati. Vi znate i poznate naše propise i naše dužnosti. Ko neće, da ih vrši, ne bijaše se nigda u naše društvo upisat. Znate i poznate, da vi kako braća ovog časnog bratstva valja da »bježite svi sa svom pomnjom od zle družbe, od mrmošenja i od zlijeh razgovora«. Valja da »bježite još od igre od karata i kad znate od koga brata kojugod stvar nepristojnu, ljubliježljivo doglasite ocu od skupštine, da ga razborito pokara«. Poznato vam je svijem, da kako mi svi, tako nadasve i naš glavar valja da poštuje našu matrikulu i da se po njoj vlada, a nadasve valja da pazi, »neka ne upusti nikoga iz nova u skupštinu što prije ne uzbude govorit s ocem vladaocem. A od onijeh paka, koji ištu bit primljeni, nek se vidi od koje su vrste, to jest jesu li od časna zanata, godišta pristojnijeh, dobra života, a na svrhu imaju li pravu volju za dohodit u skupštinu».

»Ali se dogodi kadgod, da se vuk u jagnjećoj koži zavuče megju ovce. I nama se tako dogodilo. Uvuko se vuk izmegju ovaca. Vi svi poznate našega na žalost brata Andra Glandavaša. Od poštene je kuće, dobra roda i plemena, ali se nije uvrgo u svoj stari soj. Zaboravio je svoje koljeno, zaboravio je svoja obećanja a primio se nečasnog zanata — posto je bubnjar gradske straže. Zato smo ja i naš časni glavar danas ovu skupštinu sazvali, da mu pravedno i po zakonu i kako se pristoji braći od Domina presudimo. Mislim, da druga presuda ne može da bude,

nego jedna, a ta je, da mu više megju nama nema mjesta. Ovo vam preporučam i ovo želim«.

Dok je ovo govorio u crkvi je vladala tišina da bi i muhu bio čuo. A i kad je presto, još je za neko vrijeme trajo isti muk, jer sva braća stajahu kô osupnuti upečatkom riječi svoga »oca«.

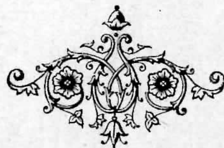
Tad se diže glavar braće i progovori: »Ja mislim, braćo, da, što je naš otac reko, pravo je reko, poštenim su ljudima vazda vrata naše crkve otvorena, a komu je starija pleta [1]) nego poštenje i obraz, daleko ga od nas kuća. Želio bih zato, da budemo svi od jedne riječi i da presudimo, da od danas Glandavaš megju nas ne smije više doći. Sad uzmite malo vremena, pak se dogovorite, te neka tadar jedan od vas nareče [2]) na glas cijeloj skupštini vašu odluku«.

Braća se digoše sa svojih mjesta i skupiše se u jedno klupko, te iza kako se dogovoriše, razmjestiše se na svoja mjesta, a najstariji izmegju njih godištima, pomorac Mato Miljanović, stupi na sred crkve i jakim glasom reče:

»Sva braća od domina skupljena na skupštini 23. Dećembra 1819. odlučili smo, da od danas nije više Andro Glandavaš naš brat. I ko bi ga od ostale braće doveo u crkvu, da se ima kaznit globom od dvije plete. Dalje smo odlučili, da se zamoli gospara potajnika našega, da ovu odluku i ime i prezime ovoga nečasnoga brata upiše u matrikulu od braće i razlog, zašto je bio ličencijan (potjeran), neka bude služit za izgled drugijem i svakomu, da je bolji dobar glas, nego zlatan pas«.

1) novac.
2) priopći.

»Otac« na to blagosovi braću, koji se malo po malo razigjoše svak za svojim poslom. Sam je tajnik osto u crkvi, da zapiše u matrikulu, što su mu braća naredila.

Gdje je što?

Strana

Do koji će dan uljesti u štampu drugi svezak, a sadržavat će ovu radnju: **„Zadnji trzaji“**, *uspomena prigodom prve stote obljetnice pada dubrovačke repuplike.*

Nadam se, da će sva ona gospoda, te su se predbrojila na prvi svezak, ostat predbrojnici i za ovaj drugi.

Pisac.